

Hnací ústrojí s hydrostatickým převodem

Bakalářská práce

Studijní program: B2301 – Strojní inženýrství
Studijní obor: 2301R000 – Strojní inženýrství

Autor práce: **Jan Vatrás**
Vedoucí práce: doc. Ing. Miroslav Malý, CSc.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jan Vatrás**
Osobní číslo: **S12000215**
Studijní program: **B2301 Strojní inženýrství**
Studijní obor: **Strojní inženýrství**
Název tématu: **Hnací ústrojí s hydrostatickým převodem**
Zadávací katedra: **Katedra vozidel a motorů**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Předmětem bakalářské práce je zpracování případové studie zaměřené na pohony mobilních pracovních strojů s variabilním převodem - tedy zejm. na hydraulické pohony ve stavbě ústrojí vozidel a mobilních strojů.

Pokyny pro vypracování:

- (1) Proveďte rozbor požadavků kladených na hnací ústrojí vozidel a mobilních strojů.
- (2) Zpracujte rešerši hnacích ústrojí s hydrostatickým převodem. Pozornost věnujte variantám s rychloběžnými axiálními převodníky, ale i s převodníky pomaluběžnými radiálními.
- (3) Proveďte vyhodnocení variant uspořádání s ohledem na efektivní využití (přenosu) výkonu a jízdní vlastnosti.

Rozsah grafických prací: podle pokynů konzultanta

Rozsah pracovní zprávy: 35 - 40 stran textu

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

Doporučená literatura:

CERHA, J. *Hydraulické a pneumatické mechanismy I.* 1. vydání. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2006.317 s. ISBN 80-7372-067-1

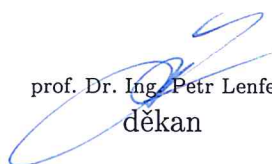
Vedoucí bakalářské práce: doc. Ing. Miroslav Malý, CSc.

Katedra vozidel a motorů

Datum zadání bakalářské práce: 1. března 2017

Termín odevzdání bakalářské práce: 1. června 2018

prof. Dr. Ing. Petr Lenfeld
děkan

Ing. Robert Voženílek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 1. března 2017

Prohlášení

Byl jsem seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum: 4.7.2017

Podpis:

Poděkování

Mé poděkování patří zejména panu doc. Ing. Miroslavu Malému, CSc. za odborné vedení, cenné rady a připomínky, které mi v průběhu zpracování bakalářské práce poskytnul. Dále bych chtěl poděkovat své rodině a přítelkyni za podporu během studia a při psaní této práce.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zaměřuje na hydraulické pohony ve stavbě mobilních strojů. V úvodní části jsou definovány mobilní stroje a uvedeny příklady jejich pracovních činností, detailněji jsou pak popsány lopatové nakladače. Následuje rozbor požadavků kladených na hnací ústrojí a jejich uspořádání. Tedy na ústrojí stroje, která zajišťují jeho pohyb, kterými jsou pohonná jednotka, převodové a jízdní ústrojí. Hlavní část je věnována hydrostatickým převodníkům a jejich uspořádání v pohonu pojezdu mobilních strojů. V praktické části je vypracován zjednodušený návrh hydrostatického převodového ústrojí pro lopatový nakladač ve dvou variantách. Obě varianty jsou v závěru porovnány.

Klíčová slova

mobilní pracovní stroje, hnací ústrojí, hydrostatický pohon, radiální hydromotory, axiální hydromotory

Abstract

This bachelor's thesis is focusing on hydraulic propulsions in building of mobile machines. In the introduction part, there is a definition of the mobile machines and examples of their work activities, also in more detail there is a description of shovel loaders. Following is an analysis of requirements put on the drive mechanism and its arrangement. The mechanisms of the machine, which ensure its movement, such as the blast unit, gearboxes or the riding mechanism. The main part is dedicated to hydrostatic transducer and their arrangement in the propulsion of the mobile machines drives. The practical part contains a simplified draft of a hydrostatic gearbox for a shovel loader in two variants. Both variants get compared to each other in the end of the thesis.

Keywords

mobile work machines, drive mechanism, hydrostatic propulsion, radial hydromotors, axial hydromotors

Obsah

Úvod.....	13
1 Mobilní pracovní stroje	15
1.1 Kolové lopatové nakladače	16
2 Hnací ústrojí MPS	18
2.1 Pohonná jednotka	18
2.2 Převodový mechanismus	19
2.2.1 Mechanický přenos výkonu	20
2.2.2 Hydrodynamický přenos výkonu	21
2.2.3 Hydrostatický přenos výkonu	21
2.3 Směrové řízení.....	21
2.3.1 Řízené smykem	22
2.3.2 Řízené natáčením kol náprav	22
2.3.3 Řízení s kloubovým podvozkem	22
3 Koncepce hnacích ústrojí s hydrostatickým převodem	25
3.1 Hydrostatické převodníky	25
3.1.1 Hydrogenerátory	26
3.1.2 Hydromotory	27
3.1.3 Sériové a paralelní zapojení hydromotorů	30
3.2 Hydromechanický přenos výkonu	31
3.2.1 Hydrostaticko-mechanický bez dělení toku výkonu	31
3.2.3 Hydrostaticko-mechanický s dělením toku výkonu	32
3.3 Hydrostatické pohony s hydrokoly	33
3.3.1 Rozbor základního uspořádání s hydrokoly	33
3.3.5 Řízené děliče průtoku	36
3.3.6 Řízená diference otáček	37
3.3.7 Řízená uzávěrka nápravového diferenciálu	40
4 Návrh hydrostatického pohonu kolového nakladače	41
4.1 Parametry nakladače	41
4.2 Jízdní odpory	43
4.3 Stanovení hnací síly.....	47
4.4 Výpočet hydraulického převodu s radiálními motory.....	48

4.4.1 Návrh hydromotorů a hydrogenerátorů	48
4.4.2 Skutečné parametry obvodu	51
4.5 Výpočet hydraulického převodu s axiálními motory.....	55
4.5.1 Návrh hydromotorů a hydrogenerátorů	55
4.5.2 Skutečné parametry obvodu	57
4.6 Porovnání vypracovaných variant	61
Závěr	65
Seznam použité literatury	67
Seznam použitých zkratk a symbolů	69

Úvod

Konstrukční řešení a uplatnění mobilních strojů je velice široké, stejně tak i řešení jejich pohonu. Práce bude obsahovat popis řešení hnacího ústrojí, tedy pohonné jednotky, převodového ústrojí a jízdního ústrojí. Podrobněji budou popsány kolové lopatové nakladače, směrové řízení kolových strojů a kinematika kloubového podvozku z důvodu jejich použití v praktické části práce.

Hlavní důraz bude kladen na hydrostatická převodová ústrojí a to využívající jak rychloběžné axiální převodníky, tak převodníky pomaloběžné radiální. Rešerše bude obsahovat základní varianty uspořádání hydrostatických převodníků pro pohon pojezdu mobilních strojů.

Poznatky obsažené v rešerši aplikuji na zjednodušený návrh pohonu kolového nakladače. Ten bude vypracován ve dvou variantách s použitím axiálních a radiálních hydromotorů. Srovnání variant bude použito v porovnání vhodnosti použití axiálních a radiálních převodníků pro pohon pojezdu.

1 Mobilní pracovní stroje

Mobilní pracovní stroje (MPS) slouží k transportu materiálu, k manipulaci s materiálem a dalším úkonům. Pracovní zařízení stroje je umístěno na podvozku umožňujícím pohyb celého stroje. Jsou určeny pro práci v náročném terénu za zhoršených provozních podmínek. Bývají vystavené vlhkosti, vibracím, znečištěnému prostředí a nepříznivým klimatickým podmínkám. Podle pracovního cyklu jsou vystaveny silnému mechanickému zatěžování. Pracovní i pojezdová rychlost MPS je relativně nízká, ale pro požadavek transportu a přemísťování po komunikacích by měl pojezd umožňovat jízdy rychlostí vyšší, než je rychlost pracovní. [2] [5]

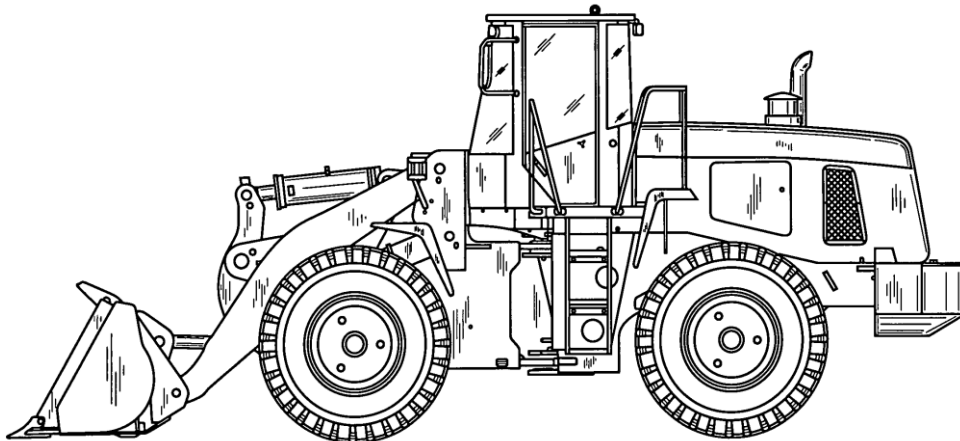
Vybrané pracovní úkony: [2]

- těžba zeminy (nakladače, rypadla)
- přemísťování zeminy (nakladače, rypadla, skrejpry)
- úprava terénu (nakladače, buldozery, grejdry)
- těžba dřeva (harvestory)
- přeprava materiálu (zdvižné vozíky, jeřáby)
- úprava vozovek (válce, frézy)
- údržba vozovek (komunální vozidla)
- sběr plodin (kombajny)
- zpracování půdy (traktory s přídatnými speciálními nástroji)
- transport velmi těžkých těles (letištní tahač)

MPS vykonávají pracovní cykly tvořené dílčími pracovními operacemi. Tyto operace v pracovním cyklu probíhají postupně nebo se vzájemně překrývají. Většina pracovních úkonů je tvořena pomocí posuvného a rotačního pohybu pracovního zařízení, stroje samotného nebo jejich kombinací.

1.1 Kolové lopatové nakladače

Pracovní činností nakladačů je nakládka materiálu. Nakladače lopatové jsou určeny pro nakládku sypkých materiálů přetržitým pracovním cyklem. Nakládací proces je realizován nejen pracovním ústrojím, ale i působením pojezdu stroje. Stroj zajíždí do materiálu, tedy využívá trakční síly, rypné síly pracovního mechanismu a pohybovou energii stroje. [5]

Obr. 1 Čelní kolový nakladač [10]

Hlavní konstrukční prvky:

- pohonná jednotka
- převodové ústrojí
- jízdní ústrojí a směrové řízení
- pracovní mechanismus
- řídicí ústrojí
- stanoviště obsluhy

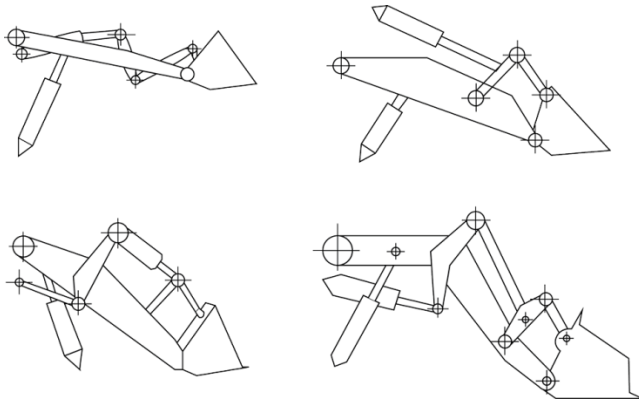
Nakladače se dělí na čelní, otočné a teleskopické. Čelní jsou nejjednodušší a nejrozšířenější konstrukcí. Jejich pracovní mechanismus nelze oproti otočným natáčet a proto je nutno pohybovat s celým strojem. Lopata otočných nakladačů se obvykle dá otočit do strany o úhel až 90°. Teleskopické nakladače mají výsuvné rameno, které umožňuje manipulaci s materiálem na větších vzdálenostech a ve větších výškách.

Nakladače jsou vybaveny kolovým nebo pásovým podvozkem, děleným nebo pevným rámem. K řízení využívají natáčení kol, řízení smykem nebo zalamovací kloub. Způsob řízení a typ podvozku se odvíjí od cílového nasazení nakladače.

Nejrozšířenější variantou čelních nakladačů je dělený rám s kloubovým podvozkem. Pracovní zařízení a kabina obsluhy se zpravidla nachází na čelní straně předního rámu. Na zadním polorámu je umístěna pohonná jednotka.

Pracovní mechanismus je poháněn vlastním hydraulickým pohonem. K nakladači jsou kloubovým připojena ramena výložníku, na jehož konci je upnut pracovní nástroj. Pohyb výložníku je zajišťován lineárními pístovými hydromotory v různém uspořádání. [5]

Obr. 2 Konstrukční řešení výložníků [5]

Primárním nástrojem nakladače je lopata. Lopatu nakladače lze vyměnit za jiný pracovní nástroj a lze tak získat poměrně univerzální stroj. Nakladač tak poté lze použít například i pro zemědělské, lesnické, stavební nebo komunální práce.

Pracovní cyklus začíná najetím lopaty do materiálu a naplněním. Poté je lopata přizvednuta k výložníku a celý výložník zdvihnut do transportní polohy. Následně se celý nakladač přesune do místa vykládky a odklopením lopaty od nakladače ji vyprázdní. [5]

2 Hnací ústrojí MPS

Pohon (hnací ústrojí), který zajišťuje pohyb stroje, je tvořen pohonnou jednotkou (PJ), převodovým ústrojím a jízdním ústrojím. Výkon se přenáší z pohonné jednotky přes převodové ústrojí na hnací kola stroje. Síla na kole odpovídá zatěžovacím odporům a je v rovnováze se silovým účinkem točivého momentu hnacího ústrojí. [2]

Požadavky na hnací ústrojí: [8]

- zajištění rozjezdu stroje
- zpětný chod - reverzace směru jízdy
- volnoběh motoru při zastavení vozidla
- možnost brzdění motorem
- dlouhá životnost a vysoká spolehlivost
- nízká pořizovací cena a provozní náklady
- odolnost proti znečištění, vlhkosti a vibracím
- plnění bezpečnostních, emisních a dalších norem

2.1 Pohonná jednotka

Zdrojem mechanické energie MPS je pohonná jednotka – obvykle spalovací motor. Přeměňuje primární energii (elektrická síť, akumulátory, palivo) na mechanickou práci výstupního hřídele. PJ dodává energii nejen pro pojezd stroje, ale i pro pracovní mechanismus a další systémy.

Požadavky kladené na pohonnou jednotku: [2]

- dostatečný výkon pro pojezd, pracovní mechanismus a vedlejší systémy
- možnost dlouhé doby práce
- vysoká účinnost přeměny energie
- nízká hmotnost a zástavbový objem
- nízké pořizovací a provozní náklady
- možnosti řízení a regulace
- minimální negativní vlivy na ekologii (hluk, emise)

Pohonné jednotky pro použití v MPS podle konstrukce:

- Pístové spalovací motory
  - Vznětové motory
  - Zážehové motory
- Spalovací turbíny
- Elektromotory

Pístové spalovací motory - jsou nejrozšířenějším typem pohonných jednotek využívaných v mobilních strojích. Přeměňují chemickou energii tekutých paliv (benzín, nafta, LPG, CNG) spalováním na mechanickou práci.

Dominují motory vznětové, které zpravidla mají nízkou měrnou spotřebu paliva. Rychloběžné zážehové motory mají obvykle vyšší výkonovou hmotnost a nižší pořizovací cenu. Nicméně mají vyšší specifickou spotřebu a jejich provoz je oproti vznětovým nákladnější, proto jsou používány spíše ve strojích nižších výkonů. [2] [3]

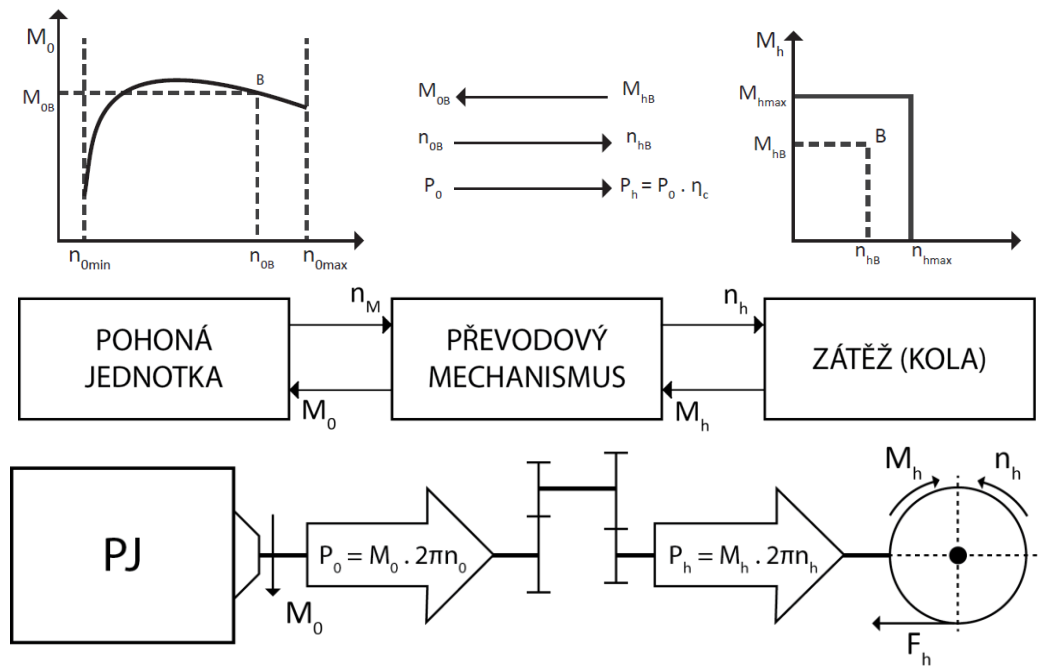
Spalovací turbíny - jsou z konstrukčního hlediska nevhodné pro malá vozidla. Standardně jsou využívány pro pohon letadel, lodí nebo lokomotiv a u mobilních pracovních strojů své uplatnění nacházejí až ve strojích speciálních vyšších výkonů (nad 250kW). Nevýhodami jsou vysoká hladina hluku, složitá řešení brzdění motorem, pomalá změna výkonu a pořizovací cena. Výhodami pak jsou kompaktnost, provozní spolehlivost a vysoká výkonová hmotnost. [2]

Elektromotory – Nejpoužívanější jsou střídavé třífázové a stejnosměrné sériové elektromotory. Výhodami jsou jednoduchost konstrukce, životnost, příznivá momentová charakteristika a nízká hlučnost. Zásadním limitujícím faktorem pro použití v mobilních zařízeních je závislost na elektrické energii. Tu motoru mohou dodávat akumulátory, spalovací motor s generátorem nebo kabel připojen k síti nebo mobilnímu generátoru. [2]

2.2 Převodový mechanismus

Převodové ústrojí převádí energii přicházející ze zdroje mechanické energie k zátěži. Zároveň musí zajistit uzpůsobení parametrů zátěže a pohonné jednotky stroje.

Hnací síla F_h je síla potřebná k pohonu vozidla. Měla by být v rovnováze se silou od točivého momentu hnacího ústrojí. Pokud by v místě styku kola s vozovkou nepůsobila žádný zatěžovací odpor, byl by moment M_h nulový. Pohonná jednotka by překonávala pouze vnitřní odpor točivým momentem M_0 . Točivý moment od pohonné jednotky M_h je tedy hnacím momentem, kterým překonáváme síly působící proti pohybu stroje. Proti pohybu stroje působí jízdní odpory, jako jsou odpor stoupání, odpor valení, odpor zrychlení, odpor vzduchu nebo síly působící proti pracovnímu mechanismu. [2]

Obr. 3 Přenos výkonu od PJ k zátěži [2]

Převodové mechanismy podle principu přenosu energie:

- mechanické s tuhou vazbou (ozubení)
- mechanické třecí (třecí převody, variátory, řemeny)
- hydraulické (hydrodynamické a hydrostatické)
- pneumatické
- elektrické
- kombinované

2.2.1 Mechanický přenos výkonu

Mechanické převody v manuálních stupňových převodovkách se vyznačují vysokou účinností přenosu energie, spolehlivostí, širokým převodovým rozsahem, konstrukční a výrobní jednoduchostí a nízkou cenou. Prvky v hřídelovém a planetovém uspořádání převodovek jsou čelní a kuželová kola s přímým či šikmým ozubením, hřídele, řetězy, spojky, atd. Změna převodových parametrů probíhá nespojitě ve stupních daných konstrukčními parametry ozubení. Při přeřazení mezi jednotlivými stupni převodovka zpravidla nepřenáší výkon. Řazení také klade vyšší nároky na obsluhu stroje. Tyto nevýhody lze vyřešit řazením pod zatížením a automatizací převodovky. To však zvyšuje složitost, cenu a snižuje spolehlivost celé konstrukce. Mechanické převody často doplňují jiné typy převodů pro zvýšení jejich převodového rozsahu. Přidání mechanických převodů je nezbytné například u rychloběžných axiálních hydromotorů. Výkon je na kola z převodovky přenášen pomocí hřídelů kardanových tyčí napojených na tuhou nápravu. [2] [8]

2.2.2 Hydrodynamický přenos výkonu

Hydrodynamický převod využívá kinetické energie proudící kapaliny. Skládá se z hydrodynamického čerpadla a hydrodynamické turbíny. Hydrodynamická čerpadla jsou rotační hydraulické stroje, které mění mechanickou energii na kinetickou energii pracovní kapaliny. Zpětná přeměna probíhá v turbínách. V převodových ústrojích se využívají hydrodynamické spojky a hydrodynamické měniče momentu v kombinaci s mechanickými převody.

Hlavní přednost je plynulá a samočinná změna převodového poměru. Dalšími výhodami jsou nízká úroveň hluku, plynulý rozběh, poměrně dlouhá životnost a tlumení rázů, chvění a torzních kmitů.

Mezi nevýhody hydrodynamických převodů patří nízká účinnost v některých pracovních oblastech, omezený rozsah změny točivého momentu a obtížné zajištění reverzace pohybu a tedy nutnost doplnění o mechanický převod. Hydrodynamický systém je nutno chladit, filtrovat a doplňovat kapalinu do systému. [1] [2] [5]

2.2.3 Hydrostatický přenos výkonu

V hydrogenerátorech se přeměňuje mechanická energie na tlakovou energii kapaliny. K přeměně zpět na energii mechanickou dochází v hydromotorech. Změna převodových poměrů je řízena změnou geometrického objemu.

Pro pohon pojezdu stroje se používají rotační pístové převodníky. Hydrostatickými lineárními převodníky bývá řešen pohon pracovních, řídicích a dalších mechanismů mobilních strojů.

Hydrostatické převodníky se vyznačují nízkou hmotností a kompaktními rozměry. Dokáží přenášet velké výkony s možností spojitě řídit parametry, reverzovat a větvit toky výkonu. Nevýhodami jsou nižší účinnost oproti mechanickým převodům, citlivost na nečistoty a závislost na vlastnostech hydraulické kapaliny. Vyžadují chlazení a filtraci kapaliny. [1] [2] [5]

2.3 Směrové řízení

MPS s kolovým podvozkem mohou dosahovat velké rychlosti pojezdu a pohybovat se po pozemních komunikacích. Zároveň musí poskytovat dostatečnou stabilitu a manévrovací schopnosti pro vykonávání požadovaných pracovních úkonů.

Funkcí kol je přenos sil mezi mobilním strojem a vozovkou. Přenáší na vozovku svislé síly i vodorovné síly. Zajišťují translační pohyb mobilního stroje transformací z rotačního pohybu kola. Jsou součástí systému odpružení. Hlavní části kola jsou disk a pneumatika. [5]

2.3.1 Řízené smykem

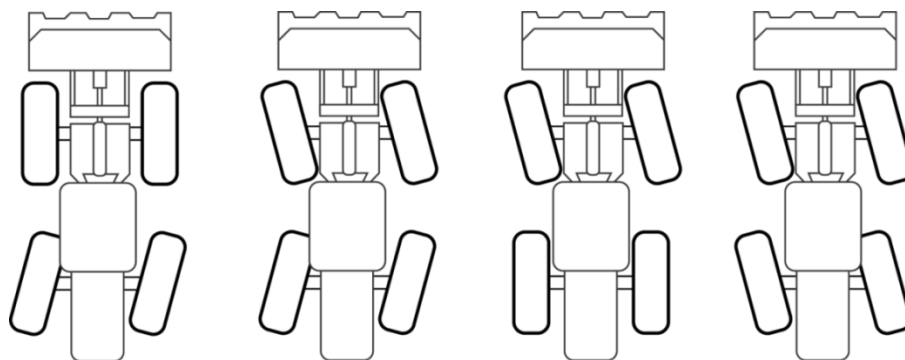
Rozšířený způsob řízení u malých kompaktních kolových strojů. Směrového řízení stroje se dosáhne rozdílnými otáčkami hnacích kol levé a pravé strany. Primárně je hnané jedno kolo stroje na každé straně. Druhé kolo je k němu zpravidla připojeno mechanickou vazbou řetězovým nebo ozubeným převodem. Stroj lze otočit na místě a má tak dobré manévrovací schopnosti. Nevýhodou tohoto systému řízení je rychlé opotřebení pneumatik a vyšší spotřeba paliva. Na smykem řízené kolové MPS lze také nasadit pásy typu OTT (over the track tyre). [5]

2.3.2 Řízené natáčením kol náprav

U tohoto konceptu existuje více kombinací říditelných náprav a smyslu jejich natočení. Základní variantou je jedna říditelná náprava, přední nebo zadní.

Směrové natáčení kol přední nápravy je typická koncepce osobních a užitkových vozidel. U MPS je vzhledem k rychlostem a manévrovatelnosti obvykle vhodnější řízení zadní nápravy nebo náprav obou.

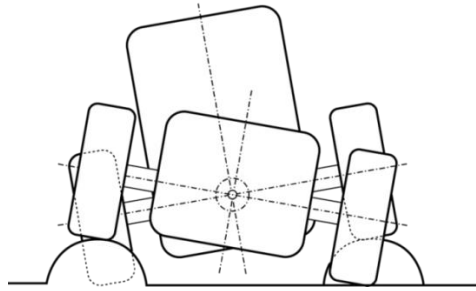
Při obou říditelných nápravách orientovaných nesouhlasně se snižuje poloměr otáčení. Pro některé pracovní úkony stroje může být výhodné i souhlasné natočení náprav. Proto stroje s oběma říditelnými nápravami mívají možnost souhlasného i nesouhlasného natočení. Toto řešení výrazně zvyšuje celkové manévrovací schopnosti stroje. [5]

Obr. 4 Řízení kol náprav

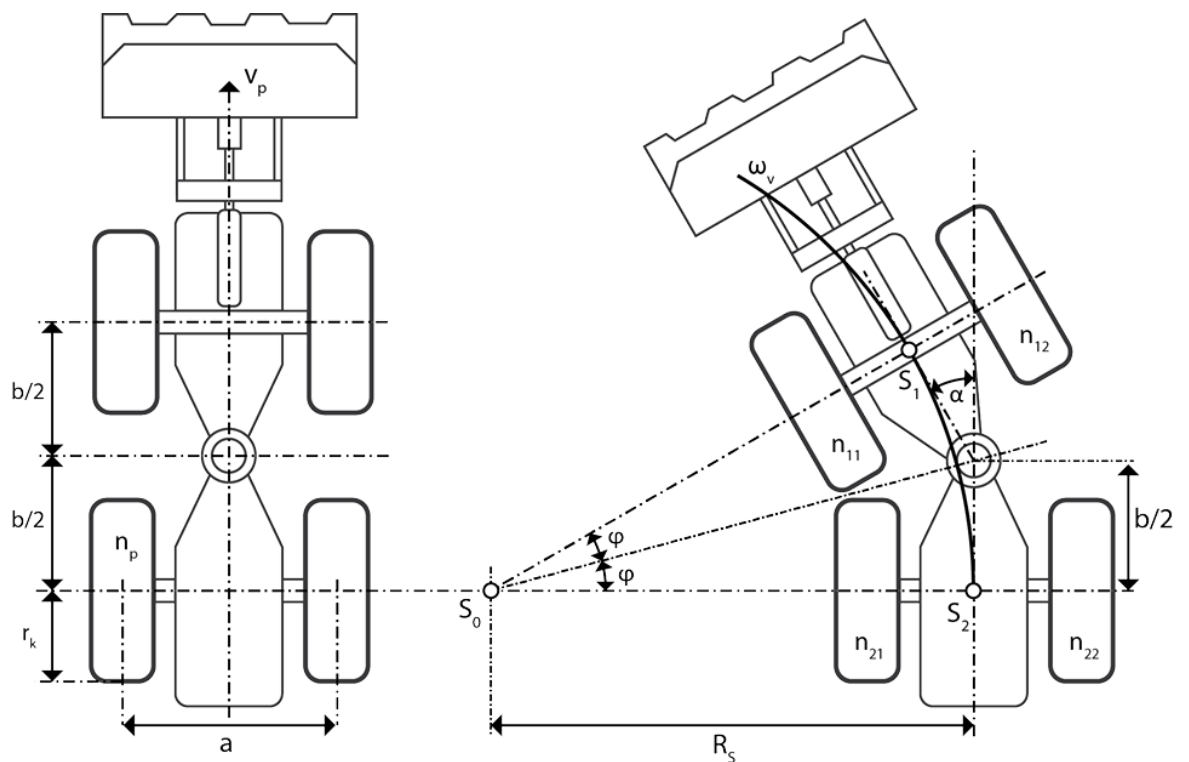
2.3.3 Řízení s kloubovým podvozkem

Rám stroje je rozdělen na dvě části spojené kloubem. Každý rám je uložen na jedné nápravě. Směrové řízení se realizuje změnou úhlu zalomení předního rámu vůči zadnímu pomocí přímočarých hydromotorů, které je možné kombinovat s řízením diferencí otáček kol. Úhel zalomení je v rozsahu až 45°. To poskytuje dostatečně malý poloměr zatažení se zachováním stability stroje. Kloubový podvozek lze skombinovat se směrovým natáčením kol a zvýšit tak manévrovací schopnosti stroje. Vzájemné natočení polorámů vůči svislé ose zajišťuje kontakt kol s vozovkou v nerovném terénu a rozložení tíhové síly stroje.

Obr. 5 Vzájemné natočení polorámů kloubového podvozku

Kinematické poměry kloubového podvozku: [4]

Obr. 6 Kloubový podvozek [4]

Obvodová rychlost kola v_p při jízdě v přímém směru je u všech kol shodného průměru stejná, závislá na efektivním poloměru kola r_k a jeho otáčkách n_p respektive úhlové rychlosti ω_p . Tyto otáčky se používají jako referenční při výpočtu diferencí otáček při zatáčení stroje.

$$v_p = r_k \cdot \omega_p = 2\pi \cdot r_k \cdot \frac{n_p}{60} \quad (2.1)$$

Středů náprav S_1 a S_2 se při ideálním zatáčení nachází na společné kružnici o poloměru R_s . Rychlosti otáčení středů náprav jsou rovny rychlosti jízdy v přímém směru.

$$v_V = R_s \cdot \omega_V = v_p \quad (2.2)$$

Vozidla s kloubovým řízením nepotřebují mezinápravový diferenciál. Střední náprav mají při zatáčení stejnou rychlost a stejný poloměr zatáčení. Kola přední i zadní nápravy na vnitřní straně při jízdě zatáčkou mají stejnou rychlost, otáčky a poloměr zatáčení.

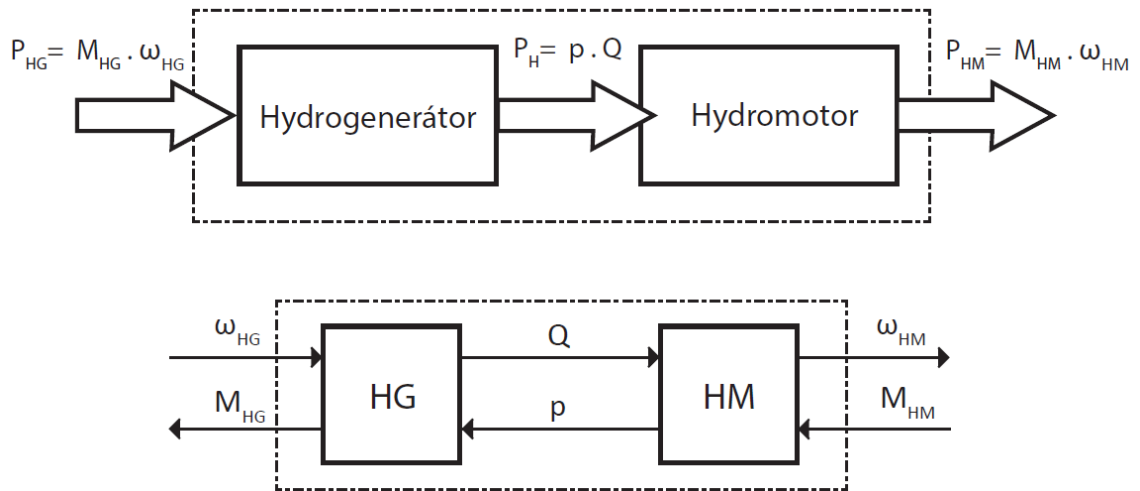
$$n_{11} = n_{21} = n_p - \Delta n = \left(1 - \frac{a}{2R_S}\right) \cdot n_p \quad (2.3)$$

Kola přední a zadní nápravy na vnější straně při jízdě zatáčkou mají stejnou hodnotu Δn vyšší vynucené difference otáček a pohybují se o stejnou diferenci Δv rychleji.

$$n_{21} = n_{22} = n_p + \Delta n = \left(1 + \frac{a}{2R_S}\right) \cdot n_p \quad (2.4)$$

3 Koncepce hnacích ústrojí s hydrostatickým převodem

Obr. 7 Hydrostatické převodové ústrojí [2]

Přenos výkonu kapalinou [1]

$$P \sim Q \cdot p \sim M \cdot \omega \text{ [W]} \quad (3.1)$$

$$Q \sim V \cdot n \text{ [m}^3 \cdot \text{s}^{-1}\text{]} \quad (3.2)$$

$$M \sim V \cdot p \text{ [N} \cdot \text{m]} \quad (3.3)$$

Průtok Q a otáčky n jsou kinematické parametry a moment M a tlak p jsou parametry silové. Výkon se přenáší ve směru působení kinematických veličin. Základním výpočtovým parametrem rotačních převodníků je geometrický objem V . Řízení výstupních parametrů závisí na změně geometrického objemu hydrostatických převodníků v obvodu.

3.1 Hydrostatické převodníky

Hydrostatické převodníky převádějí energii mechanickou na hydraulickou energii kapaliny (hydrogenerátory) nebo hydraulickou energii na energii mechanickou (hydromotory). Z hlediska požadovaných vlastností převodu se v konstrukci pohonu pojezdu mobilních strojů používají pístové rotační hydromotory a hydrogenerátory. Lineární pístové hydromotory pak v pracovních zařízeních a směrovém řízení MPS. [1] [6]

Převodníky mohou být regulační nebo neregulační. U regulačních lze řídit velikost geometrického objemu. Konstrukce axiálních regulačních převodníků umožňuje spojitou regulaci geometrického objemu, radiální pak zpravidla pouze stupňovou. Regulační parametr β je definován poměrem maximálního a skutečného nastaveného geometrického objemu. Změna geometrického objemu je realizována úhlem naklonění desky nebo bloku.

U hydrostatických převodníků rozlišujeme účinnost mechanickou, objemovou η_v a hydraulickou. V praxi se zavádí hydraulicko-mechanická účinnost η_{mh} , sloučující účinnost hydraulickou a mechanickou. [1]

Celková účinnost hydrogenerátoru

$$\eta_{HG} = \frac{Q_{HG} \cdot p}{M_{HG} \cdot \omega_{HG}} \quad (3.4)$$

Celková účinnost hydromotoru

$$\eta_{HM} = \frac{M_{HM} \cdot \omega_{HM}}{Q_{HM} \cdot p} \quad (3.5)$$

Celková účinnost převodu

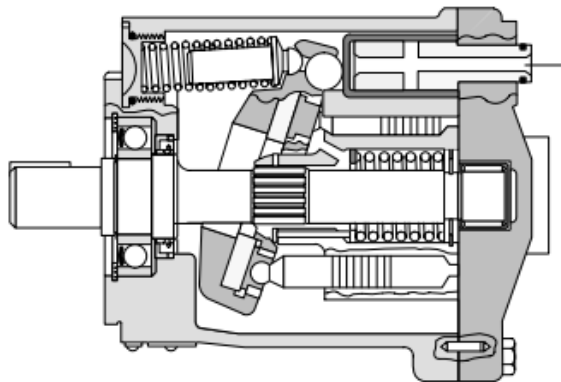
$$\eta_c = \frac{M_{HM} \cdot \omega_{HM}}{M_{HG} \cdot \omega_{HG}} \quad (3.6)$$

Pístové rotační převodníky pro použití v MPS

- axiální
  - s nakloněnou deskou
  - s nakloněným blokem
- radiální víceřivkové

3.1.1 Hydrogenerátory

Hydrogenerátory pro hnací ústrojí MPS se ve většině případů používají axiální regulační v provedení s nakloněnou deskou. Tato konstrukce umožňuje prodloužení hřídele přes generátor a pohánět tak další pomocné hydrogenerátory například pro pracovní hydrauliku bez nutnosti přidavných mechanických převodů. Oproti převodníkům s nakloněným blokem má menší hmotnost, velikost a cenu. Součástí čerpadla bývá pomocný zubový hydrogenerátor pro doplňování obvodu. Zubové hydrogenerátory v MPS slouží pro pohon příslušenství, např. ventilátorů, pomocných zařízení, čerpání maziva apod. [1] [6]

Obr. 8 Axiální hydrogenerátor s nakloněnou deskou [9]

Hydrogenerátor s nakloněnou deskou má rozvod axiálně integrovaný s činným prostorem pístů. Blok válců se otáčí společně s hřídelem. Ojnice mají kulový kloub, který je v kluzátku opírajícím se o nakloněnou desku. Parametry stroje se mění změnou sklonu desky, která se naklápí pomocným servopohonem. [1, str. 190]

Výpočtové vztahy regulačních pístových hydrogenerátorů [1]

Základní výstupní veličiny hydrogenerátoru jsou průtok Q_{HG} a moment M_{HG}

$$Q_{HG} = V_{HGmax} \cdot \beta_{HG} \cdot n_{mhHG} \cdot \eta_{vHG} \quad (3.7)$$

$$M_{HG} = \frac{\Delta p \cdot V_{HGmax} \cdot \beta_{HG}}{2 \cdot \pi \cdot \eta_{mhHG}} \quad (3.8)$$

Obr. 9 Hydrogenerátor

Regulační parametr HG s nakloněným blokem

$$\beta_{HG} = \frac{\sin \gamma}{\sin \gamma_{max}} \quad (3.9)$$

Regulační parametr HG s nakloněnou deskou

$$\beta_{HG} = \frac{\text{tg } \gamma}{\text{tg } \gamma_{max}} \quad (3.10)$$

Otáčky hydrogenerátoru

$$n_{HG} = \frac{Q_{HG}}{V_{HGmax} \cdot \beta_{HG} \cdot \eta_{vHG}} \quad (3.11)$$

Hydraulický výkon hydrogenerátoru

$$P_{hHG} = Q_{HG} \cdot \Delta p \quad (3.12)$$

Mechanický příkon hydrogenerátoru

$$P_{mHG} = 2 \cdot \pi \cdot M_{HG} \cdot n_{HG} \quad (3.13)$$

3.1.2 Hydromotory

Motory podle konstrukce jsou axiální vysokootáčkové nebo radiální pomaloběžné. Axiální se zpravidla doplňují mechanickými převody pro snížení otáček pro potřeby mobilních aplikací. Radiální dosahují vysokých momentů za nízkých otáček a jsou vhodné pro přímý pohon mobilních strojů.

Tab. 1 Všeobecné parametry hydromotorů uvedené v Hydraulické a pneumatické mechanizmy I [7]

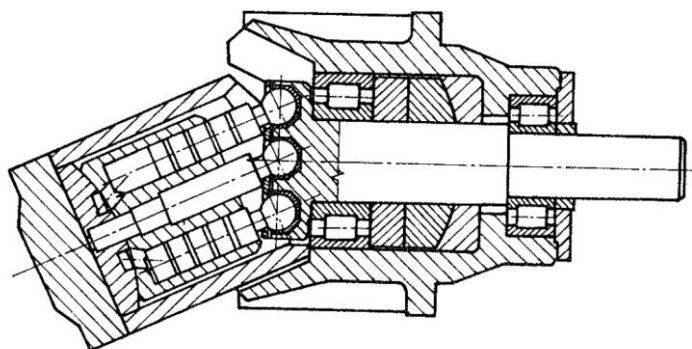
	Geometrický objem V_{HM} [cm^3]	Maximální otáčky n_{HM} [min^{-1}]	Maximální tlak p_{max} [MPa]	Celková účinnost [-]
Axiální s nakloněnou deskou	8-500	6000	45	0,88-0,92
Axiální s nakloněným blokem	20-4000	12000	45	0,9-0,94
Radiální	63-70000	700	35	0,85-0,9

Tab. 2 Příklad parametrů hydromotorů Bosch Rexroth pro mobilní aplikace [13]

	Geometrický objem V_{HM} [cm^3/ot]	Maximální otáčky n_{HM} [min^{-1}]	Maximální tlak p_{max} [MPa]
Axiální	5-1000	10000	50
Radiální	160-3000	875	47

Axiální - pro potřeby mobilních strojů je vhodnější konstrukce hydromotorů s nakloněným blokem. Neregulační motory s nakloněným blokem mají sklon až 40°, v případě regulačních 5-25°, motory s nakloněnou deskou dosahují úhlu náklonu 18°. Výhodou HM s nakloněným blokem proti hydromotorům s nakloněnou deskou je příznivější průběh točivého momentu, menší namáhání pístů příčnými silami, menší citlivost na nečistoty a případně větší regulační rozsah. Nevýhodami jsou nemožnost použití průchozí hřídele, větší objem a hmotnost a komplikovanější přívod a odvod kapaliny.

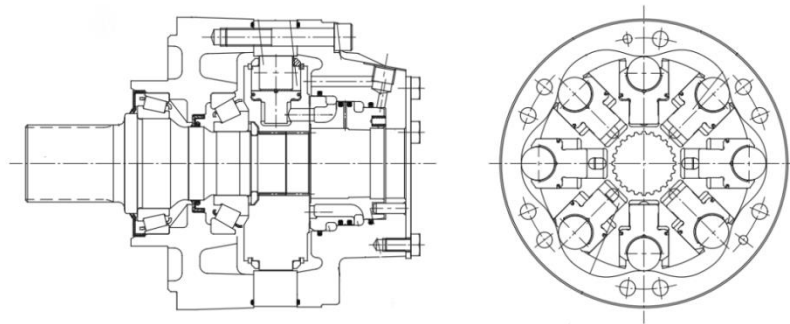
Axiální motory pracují s vysokými otáčkami a pro použití v mobilních strojích zpravidla musí být doplněny sestupným mechanickým převodem. [1] [6]

Obr. 10 Axiální hydromotor s nakloněným blokem [1]

Hřídel stroje je uvnitř zakončen přírubou, v níž jsou uchyceny kulové čepy ojníc. Díky ojníc přenášejí přes vnitřní stěnu pístů synchronní pohyb hřídele na blok válců. Činný prostor pístů je čelně spojen s rozváděcí deskou. Pracovní kapalina se k rozváděcí desce přivádí v prstenci uloženém otočně v šikmé naklápěcí, avšak nerotující desce. [1, str. 190]

Radiální hydromotory dosahují vysokých točivých momentů. Jejich rozsah otáček umožňuje přímý pohon kol mobilních strojů. Regulace je konstrukčně složitá, proto jsou zpravidla neregulační nebo případně s odstupňovanou změnou geometrického objemu. Používá se konstrukce s víceřivkovou oběžnou dráhou, kdy píst vykoná více pracovních zdvihů během jedné otáčky. [1] [6]

Obr. 11 Radiální hydromotor Bosch Rexroth MCR-A [11]

Výpočtové vztahy neregulačních pístových hydromotorů [1]

Výstupní parametry hydromotoru jsou tlak Δp a úhlová rychlost ω_{HM}

$$\Delta p = \frac{M_{HM} \cdot 2 \cdot \pi}{V_{HM} \cdot \eta_{mhHM}} \quad (3.14)$$

$$\omega_{HM} = \frac{Q_{HM} \cdot \eta_{vHM}}{V_{HM} \cdot 2 \pi} \quad (3.15)$$

Obr. 12 Hydromotor

Objemový průtok hydromotoru

$$Q_{HM} = \frac{V_{HM} \cdot n_{mhHM}}{\eta_{vHM}} \quad (3.16)$$

Moment hydromotoru

$$M_{HM} = \frac{\Delta p \cdot V_{HM} \cdot \eta_{mhHM}}{2 \cdot \pi} \quad (3.17)$$

Hydraulický příkon hydromotoru

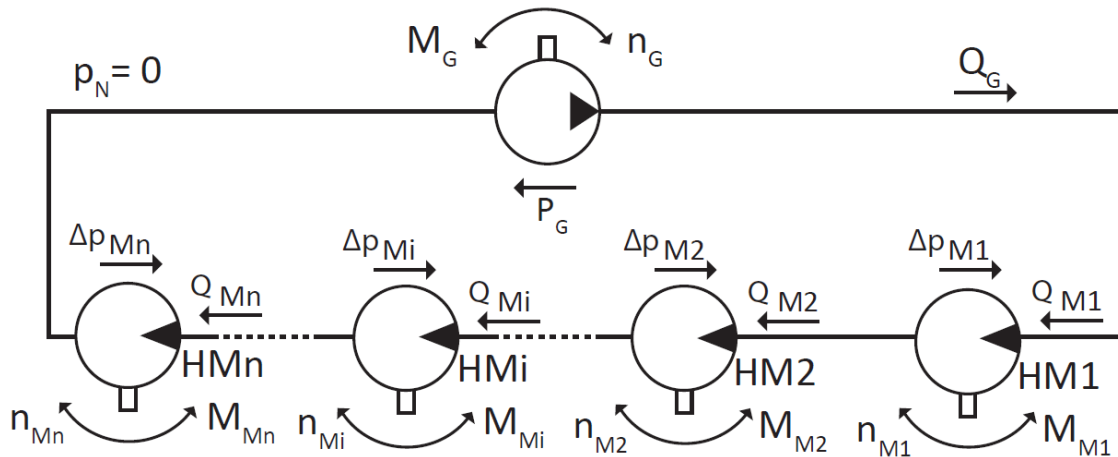
$$P_{hHM} = Q_{HM} \cdot \Delta p \quad (3.18)$$

Mechanický výkon hydromotoru

$$P_{mHM} = 2 \cdot \pi \cdot M_{HM} \cdot n_{HM} \quad (3.19)$$

3.1.3 Sériové a paralelní zapojení hydromotorů

Vazba několika se realizuje sériovým nebo paralelním zapojením.

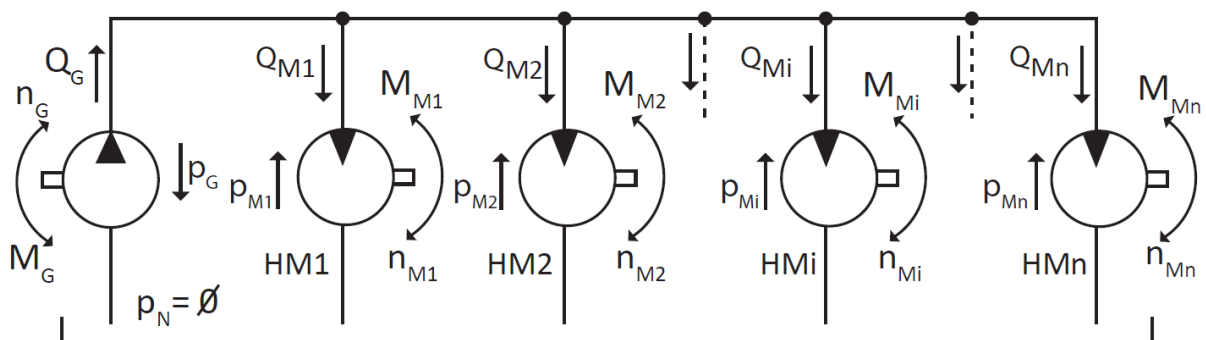
Obr. 13 Sériové zapojení hydromotorů [2]

V ideálním případě platí:

$$p_{HG} = \Delta p_{HM1} + \Delta p_{HM2} + \dots + \Delta p_{HMi} + \dots + \Delta p_{HMn} = \sum_{i=1}^n \Delta p_{HMi} \quad (3.20)$$

$$Q_{HG} = Q_{HM1} = Q_{HM2} = Q_{HMi} = Q_{HMn} \quad (3.21)$$

V ideálním stavu je tlakový spád hydrogenerátoru p_G součtem tlakových spádů jednotlivých hydromotorů Δp_{Mi} . Ve všech hydromotorech by byl stejný průtok Q_{Mi} jako v hydrogenerátoru Q_G . Všechny hydromotory v sériové vazbě jsou navrženy na stejné zatížení. V reálném obvodu bude důsledkem ztrát největší průtok odebírat první hydromotor v sérii a tedy otáčky na jednotlivých motorech budou odlišné. [2] [6]

Obr. 14 Paralelní zapojení hydromotorů [2]

V ideálním případě, při rovnoměrném zatížení a adhezních podmínkách platí:

$$p_{HG} = p_{HM1} = p_{HM2} = p_{HMi} = p_{HMn} \quad (3.22)$$

$$Q_{HG} = Q_{HM1} + Q_{HM2} + \dots + Q_{HMi} + \dots + Q_{HMn} = \sum_{i=1}^n Q_{HMi} \quad (3.23)$$

V ideálním stavu je tlakový spád jednotlivých hydromotorů Δp_{Mi} stejný jako tlakový spád hydrogenerátoru p_G . Průtok hydrogenerátoru Q_G je součtem průtoků jednotlivých hydromotorů ΔQ_{Mi} . V reálném obvodu nejvíce zatížený hydromotor odebírá nejmenší průtok, nejméně zatížený pak průtok největší. [2] [6]

3.2 Hydromechanický přenos výkonu

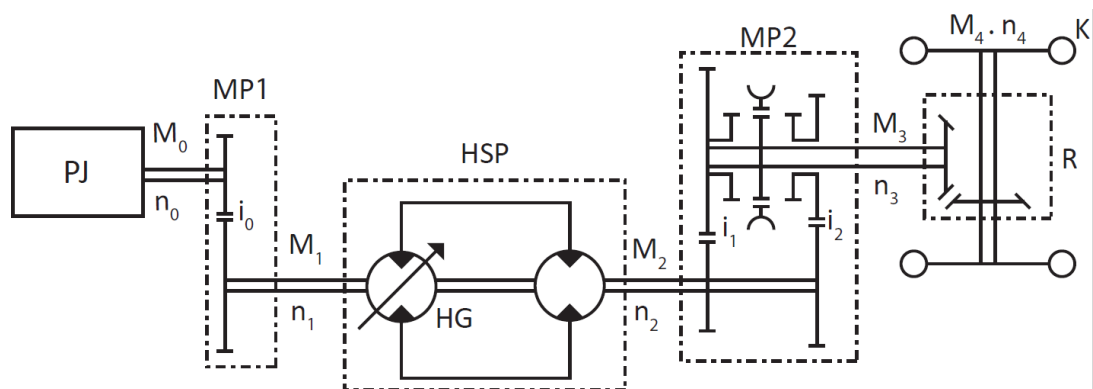
Hydrostatické převodníky jsou v obvodu doplněny mechanickými převody z důvodu zvýšení regulačního rozsahu. Podle vzájemného řetězení hydraulických a mechanických prvků převodu lze rozdělit:

- Systém bez dělení toku výkonu
- Systém s dělením toku výkonu

V systému bez dělení toku výkonu jsou hydraulické a mechanické prvky zapojené sériově. V systému s vnitřním dělením toku výkonu dělení probíhá v hydraulické části systému. V systému s vnějším dělením toku výkonu se výkon rozděluje do mechanické a hydraulické větve.

3.2.1 Hydrostaticko-mechanický bez dělení toku výkonu

Příkladem základního uspořádání hydrostaticko-mechanického pohonu je schéma uvedené v knize *Hydraulický přenos energie* [2, str. 135].

Obr. 15 Schéma hydrostaticko-mechanického převodového ústrojí [2]

- PJ – pohonná jednotka
- MP1 – předřadná mechanická převodovka
- HSP – hydrostatické převodové ústrojí
- MP2 – dvoustupňová mechanická převodovka
- R – mechanická rozvodovka nebo diferenciál
- K – hnací kola

Zdrojem energie je pohonná jednotka. Mechanická převodovka mezi spalovacím motorem a hydrostatickým převodem bývá pouze jednostupňová. Jejím účelem je přizpůsobení otáček na požadovanou hodnotu a rozdělení výkonu pro pohon dalších systémů stroje, např. pracovního zařízení.

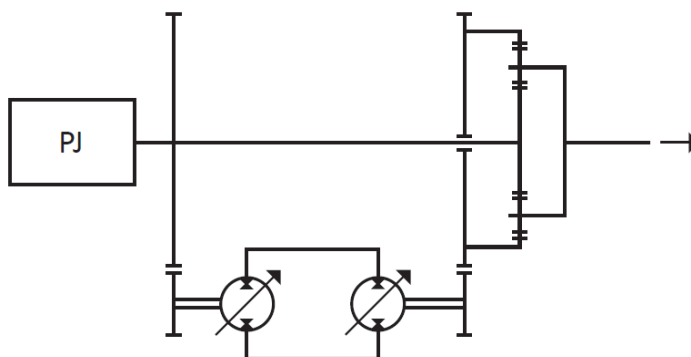
Hydrostatický převod v ústrojí realizuje spojitou změnu převodového poměru změnou geometrického objemu hydrogenerátoru. Základní konstrukční variantou je použití jednoho regulačního hydrogenerátoru a jednoho motoru s konstantním geometrickým objemem. Složitější varianty uspořádání můžou sestávat z dalších hydrogenerátorů a regulačních i neregulačních hydromotorů v paralelním i sériovém zapojení.

Vícestepňová mechanická převodovka je nejčastěji dvojstepňová. Mění převodový poměr pro dosažení optimálních rychlostních rozsahů. Jeden stupeň je určen pro pomalou jízdu (pracovní rychlost) a druhý stupeň pro rychlou jízdu (přesun MPS).

Mechanická rozvodovka nebo diferenciál nemění regulační rozsah. Rozděluje otáčky na obě poloosy a vyrovnává vynucené difference vozidla při jízdě zatáčkou. [2]

3.2.3 Hydrostaticko-mechanický s dělením toku výkonu

Tok výkonu se dělí do hydrostatické a mechanické větve. Kombinuje spojitou změnu otáček a momentu hydrostatických převodníků a vysokou účinnost mechanických převodů. Koncept tohoto hnacího ústrojí je používán u velkých stavebních a zemědělských strojů. Umožňuje plynulý přesný pojezd v malých pracovních rychlostech a vysokou cestovní rychlost se zachováním nízké spotřeby paliva. Stroje tak mají dobrou účinnost a ekonomičnost provozu v celém rychlostním rozsahu. Jsou provozně nejefektivnějším pohonem pro velké nakladače o výkonech 150-300 kW. [18]

Obr. 16 Hydrostaticko-mechanická převodovka s větvením výkonu [1]

Hydrostatická část je tvořena regulačním hydrogenerátorem a hydromotorem. Mechanický je tvořen planetovým soukolím. Výkon je přenášen hydrostaticky při rozjezdu a při malých pracovních rychlostech, s narůstající rychlostí se mění poměr využití hydrostatické a mechanické větve ve prospěch mechanické. Při maximální rychlosti stroje se výkon přenáší jen mechanicky. Dělení přenosu výkonu je řízeno elektronicky změnou regulačních parametrů hydrogenerátoru a hydromotoru v závislosti na zatížení. Konkrétní řešení se liší podle výrobce, příkladem jsou převodovky pro nakladače *Rexroth HVT*, *ZF cPower* nebo *Caterpillar CVT*. Tyto převodovky se začínají postupně objevovat i ve strojích s nižšími výkony. [1] [2] [14]

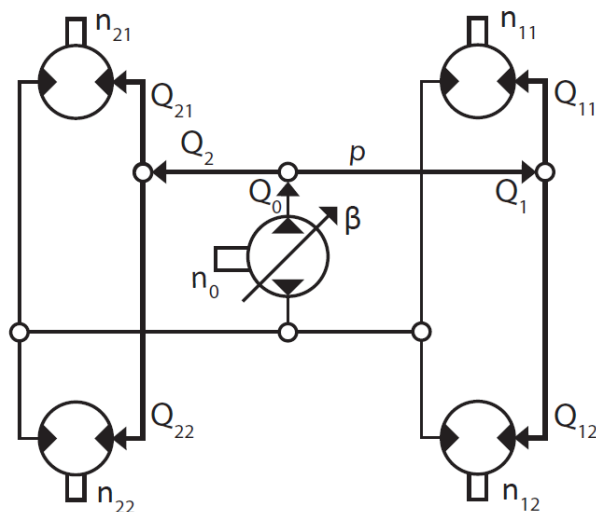
3.3 Hydrostatické pohony s hydrokoly

Hydrokola jsou kompaktní celky kola, brzdy a radiálního nebo axiálního hydrogenerátoru. V případě použití rychloběžných axiálních hydromotorů je jejich součástí mechanický reduktor - planetová převodovka, která snižuje výstupní otáčky kola. Výrobci mobilní hydrauliky vyrábí hydromotory přímo určené pro použití v hydrokolech, v případě axiálních motorů jako kompaktní celky včetně reduktoru.

Převody s hydrokoly umožňují dosažení velkých momentů a jejich rozložení na větší počet náprav při kompaktních rozměrech. Dále mají příznivé dynamické vlastnosti převodového ústrojí díky malému součtu momentových setrvačností. [2]

Následují příklady současných uspořádání hydrostatických převodů s motory v hydrokolech uvedené ve *Scientific Papers of the University of Pardubice*. [4]

3.3.1 Rozbor základního uspořádání s hydrokoly [4]

Obr. 17 Obvod s jedním hydrogenerátorem a čtyřmi hydromotory [4]

Varianta uspořádání pojezdového hydrostatického mechanismu s hydrokoly. Sestává z jednoho regulačního hydrogenerátoru a čtyř neregulačních hydromotorů.

Průtok generovaný hydrogenerátorem

$$Q_0 = V_{HG} \cdot n_0 \cdot \beta \cdot \eta_{HG} \quad (3.24)$$

Průtok z HG se dělí na jednotlivé nápravy

$$Q_0 = Q_1 + Q_2 \quad (3.25)$$

Průtok na přední nápravě se rozděluje k hydromotorům

$$Q_1 = Q_{11} + Q_{12} \quad (3.26)$$

Obdobně na zadní nápravě

$$Q_2 = Q_{21} + Q_{22} \quad (3.27)$$

Každý motor má stejný geometrický objem V_{HM} . Otáčky hydromotorů budou

$$n_{11} = \frac{Q_{11}}{V_{HM}}, n_{12} = \frac{Q_{12}}{V_{HM}}, n_{21} = \frac{Q_{21}}{V_{HM}}, n_{22} = \frac{Q_{22}}{V_{HM}} \quad (3.28)$$

V uzlech se průtok rozděluje na polovinu vstupního průtoku při předpokladu jízdy přímo a bez prokluzování

$$Q_1 = Q_2 = \frac{1}{2} Q_0 \quad (3.29)$$

Průtok v jednotlivých kolech pak

$$Q_{11} = Q_{12} = Q_{21} = Q_{22} = \frac{1}{2} Q_1 = \frac{1}{4} Q_0 = \frac{1}{4} V_{HG} \cdot n_0 \cdot \beta \quad (3.30)$$

Otáčky v jednotlivých kolech

$$n_{11} = n_{12} = n_{21} = n_{22} = \frac{1}{4} \frac{Q_0}{V_{HM}} = \frac{V_{HG}}{4V_{HM}} \cdot n_0 \cdot \beta \quad (3.31)$$

Spalovací motor zatěžuje hydrogenerátor momentem

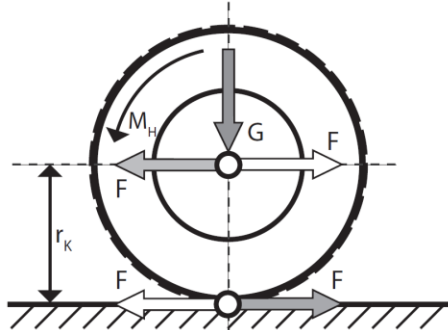
$$M_0 = \frac{V_{HG}}{2\pi} \cdot p \cdot \beta \cdot \frac{1}{\eta_M} \quad (3.32)$$

Momenty na jednotlivých hydromotorech pak

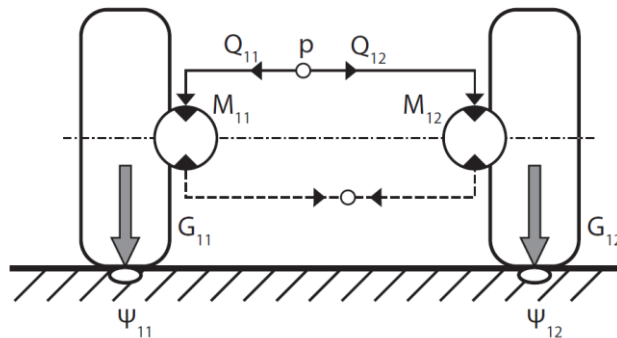
$$M_{11} = M_{12} = M_{21} = M_{22} = \frac{V_{HM}}{2\pi} \cdot p \quad (3.33)$$

Adhezní podmínky [4]

Adhezní podmínky, které působí na kolo ve styku s vozovkou a součet odporů působících proti pohybu vozidla určuje velikost momentu přenášeného kolem.

Obr. 18 Síly a momenty na kole [4]

Obr. 19 Vazba mezi koly nápravy [4]

Vnější zatěžovací síla $\sum F_Z$ je součtem všech odporových sil, které působí proti pohybu vozidla. Část této síly se přenáší na střed poháněného kola. Hnací síla F_H bude stejně velká a opačně orientovaná.

$$F_H = -F_Z \quad (3.34)$$

Hnací síla vytváří na efektivním poloměru kola r_k hnací moment M_H

$$M_H = F_H \cdot r_k \quad (3.35)$$

Přenos hnací síly je závislý na adhezních podmínkách mezi kolem a vozovkou. Adhezivní síla F_A je přímo závislá na velikosti tíhové síly působící na kolo a hodnotě součinitele adheze.

$$F_A = G \cdot \psi \quad (3.36)$$

Nejvyšší hnací síla, kterou lze kolem efektivně přenést odpovídá velikosti adhezivní síly. Při velikosti hnací síly vyšší, než je síla adhezivní, nastává prokluz kola.

$$F_{Hmax} = F_A = G \cdot \psi \quad (3.37)$$

Maximální hnací moment využitelný pro pojezd

$$M_{Hmax} = F_{Hmax} \cdot r_k = F_A \cdot r_k = G \cdot \psi \cdot r_k \quad (3.38)$$

Adhezní síla na levém kole F_{A11}

$$F_{A11} = G_{11} \cdot \psi_{11} \quad (3.39)$$

Adhezní síla na pravém kole F_{A12}

$$F_{A12} = G_{12} \cdot \psi_{12} \quad (3.40)$$

Při předpokladu stejně velkých adhezních sil v obou kolech jsou oba hydromotory zatěžovány stejnými momenty M_{11} a M_{12} . Pak momenty hydromotorů

$$M_{11} = M_{12} = F_A \cdot r_k = \frac{V_{HM}}{2\pi} \cdot p \quad (3.41)$$

Pokud adhezní síla F_{Amin} na jednom kole bude menší, než na druhém, přeneše menší moment. Druhé kolo s lepšími adhezními podmínkami (vyšší adhezivní silou) přeneše moment stejně velký.

$$M_{11} = M_{12} = F_{Amin} \cdot r_k = \frac{V_{HM}}{2\pi} \cdot p_{min} \quad (3.42)$$

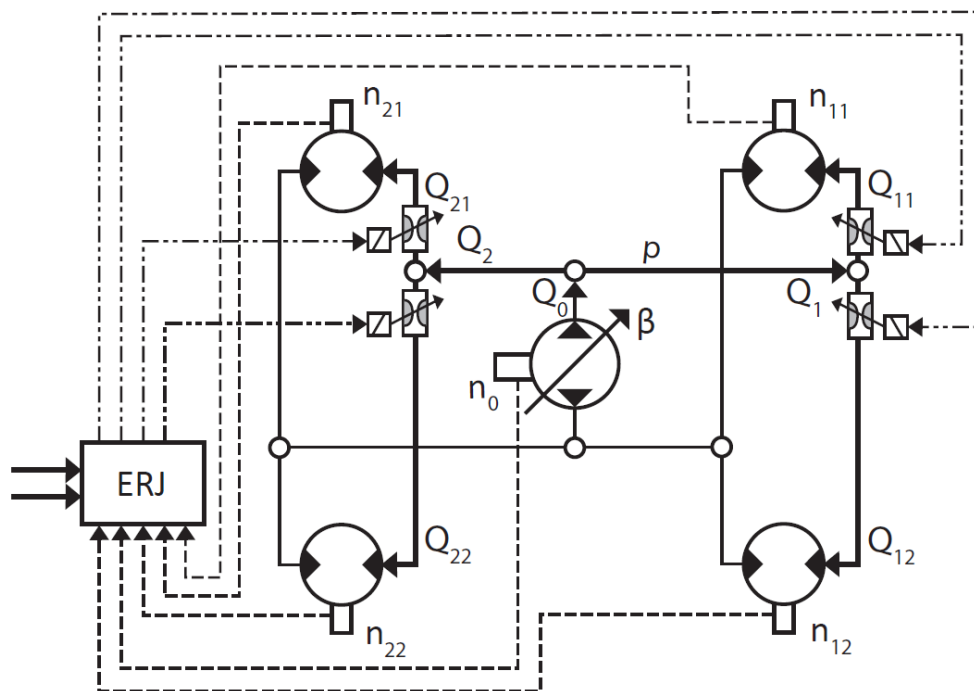
Tlak ve vysokotlaké větvi větveného obvodu je dán velikostí nejmenší zátěže.

$$p = \frac{2\pi r_k}{V_{0m}} \cdot F_{Amin} \quad (3.43)$$

Při ztrátě adheze (odlehčení, nerovnosti, kluzký nebo poddajný terén) začne kolo prokluzovat, zvýší se otáčky a odebíraný průtok. To vede ke snížení průtoku do ostatních zatížených hydromotorů a k zastavení a uvíznutí celého vozidla. Tato vlastnost paralelního zapojení se eliminuje hydraulickou uzávěrkou diferenciálu.

3.3.5 Řízené děliče průtoku [4]

Nejjednodušším řešením hydraulické uzávěrky je použití samočinných děličů průtoku v rozdělovacích uzlech. Zhoršené adhezní podmínky se projeví poklesem tlaku, ten klesne méně, než bez použití děliče a průtok hydromotorem se zvýší. To umožňuje samovyproštění stroje. Dělič reaguje na změnu tlakového spádu na řídicím šoupátku, tedy až po prokluzu kola. Může ovšem dojít i k úplnému zavření průtoku do hydromotoru ve větvi se sníženým tlakem. Tuto nepříznivou situaci nemůže obsluha stroje ovlivnit. Vzhledem k těmto vlastnostem je použití samočinných děličů v praxi omezené. Alternativou jsou manuálně nebo počítačem řízené děliče průtoku.

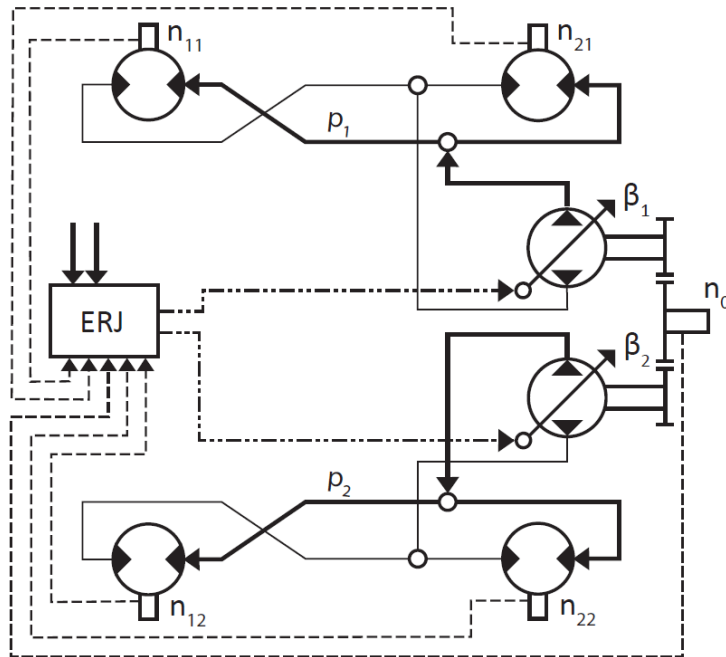
Obr. 20 Obvod s děliči průtoku řízený ERJ [4]

Schéma zapojení hydrostatického obvodu na obr. 17 je doplněno o elektrohydraulické děliče průtoku, snímače a elektronickou řídicí jednotku (ERJ). Děliče jsou nezávisle řízeny řídicí jednotkou. ERJ vyhodnocuje vstupní informace, jako je natočení polorámů (v případě kloubového řízení), otáčky kol nebo otáčky výstupní hřídele PJ. Pokud řídicí jednotka vyhodnotí překročení mezních otáček, zvýší hydraulický odpor na příslušné větvi, tím omezí průtok k danému kolu a zvedne tlak zbývajících částí větve obvodu.

Vlastnosti tohoto protiskluzového systému jsou závislé na použitých snímačích a jejich vyhodnocování řídicí jednotkou. Systém zabraňuje intenzivnímu prokluzování kol, ale neumožňuje úplné zablokování nápravových diferenciálů.

3.3.6 Řízená diference otáček [4]

Použitím dvou regulačních hydrogenerátorů získáme dva samostatné hydraulické obvody (obr.21). Každý pohání kola jedné strany. Tato koncepce je vhodná pro MPS s kloubovým rámem, která se vyznačuje stejnou diferencí otáček kol na jedné straně při jízdě zatáčkou. (2.3.3)

Obr. 21 Řízená diference otáček [4]

Při jízdě v přímém směru bez prokluzování řídicí jednotka nastavuje stejnou hodnotu regulačního parametru hydromotorů. $\beta_1 = \beta_2$. Tlak v obou obvodech je pak také stejný $p_1 = p_2$

Při jízdě přímo se sníženou adhezní silou na jednom z kol poklesne tlak příslušné větve úměrně velikosti nejmenší zátěže. Tlak druhé větve zůstává stejný (při předpokladu zachování původních - lepších adhezních podmínek). Řídicí jednotka nemění hodnotu regulačního parametru. Nedojde k uvíznutí, ale stroj bude mít tendenci zatáčet ke straně s horšími adhezními podmínkami.

Rozdělovací uzly mezi koly každé strany plní funkci hydraulického mezinápravového diferenciálu. Nevhodné adhezní podmínky mohou vést k úplnému prokluzu kola a zastavení druhého kola v obvodu. Tuto vlastnost obvodu lze odstranit přidáním řízených elektrohydraulických děličů průtoku na rozdělovací uzly.

Uvažujeme kloubelem řízený stroj. ERJ na základě signálu obsluhy (natáčení volantu) mění regulační parametr hydrogenerátorů.

$$\beta_1 = \beta_{10} \pm \Delta\beta \quad (3.44)$$

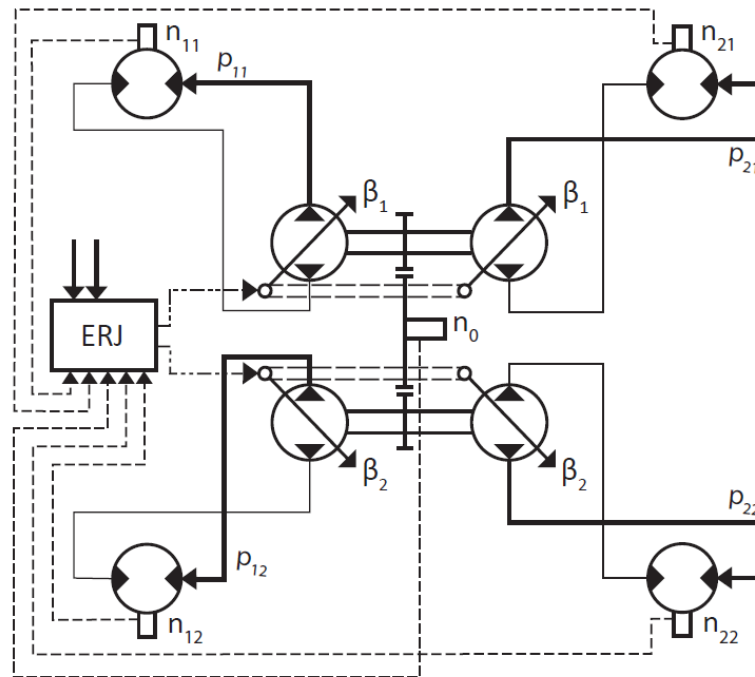
$$\beta_2 = \beta_{20} \pm \Delta\beta \quad (3.45)$$

Tím dojde i ke změně průtoků

$$Q_1 = Q_{10} \pm \Delta Q \quad (3.46)$$

$$Q_2 = Q_{20} \pm \Delta Q \quad (3.47)$$

Změnou průtoků na hydrogenerátorech dojde k diferenci otáček a vozidlo začne zatáčet dříve, než servomechanismus řízení směru jízdy natočí polorámy do konečné polohy. Změna směru jízdy stroje je tak zajišťována primárně řízenou diferencí otáček. Ta probíhá současně s natáčením servomechanismy řízení, aby zatáčení probíhalo bez prokluzu kol.

Obr. 22 Použití čtyř hydrogenerátorů v samostatných obvodech [4]

Zlepšení jízdních vlastností dosáhneme použitím 4 samostatných obvodů. Každý hydromotor je v samostatném obvodu s vlastním regulačním hydrogenerátorem (obr. 22). V každém obvodu je pak tlak odpovídající adhezním podmínkám kola příslušného hydromotoru. Dochází tak k plnému využití adhezivních podmínek jednotlivých kol. Regulační parametr je stejný pro hydromotory na jedné straně, geometrický objem je také stejný.

$$Q_{11} = Q_{21} = V_{HG} \cdot i \cdot n_0 \cdot \beta_1 \quad (3.48)$$

$$Q_{12} = Q_{22} = V_{HG} \cdot i \cdot n_0 \cdot \beta_1 \quad (3.49)$$

Regulační parametr při přímé jízdě je pro obě strany stejný. $\beta_{10} = \beta_{20}$

Při jízdě zatáčkou

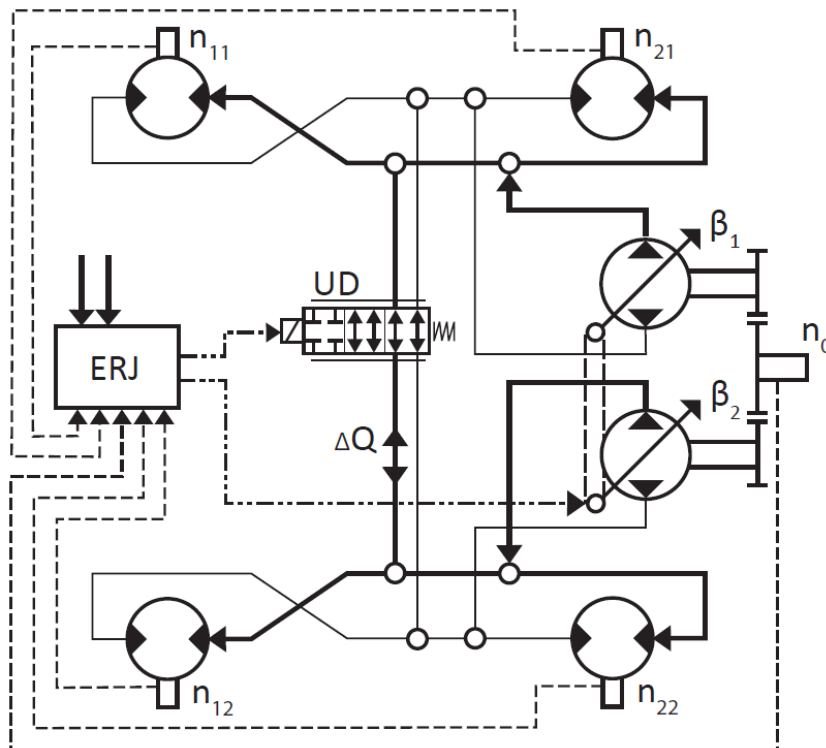
$$\beta_1 = \beta_{10} \pm \Delta\beta \quad (3.50)$$

$$\beta_2 = \beta_{20} \pm \Delta\beta \quad (3.51)$$

Tato konstrukce nabízí dobré jízdní vlastnosti. Její nevýhodou je složitost konstrukce, množství použitých převodníků, náročnost řízení systému a celková spolehlivost.

3.3.7 Řízená uzávěrka nápravového diferenciálu [4]

Do systému na obr. 21 se doplní hydraulické vedení s uzávěrkou nápravových diferenciálů (UD), propojující oba původně nezávislé obvody. Všechny hydromotory tak získají paralelní vazbu na oba hydrogenerátory.

Obr. 23 Řízená uzávěrka hydraulického diferenciálu [4]

Regulační parametr obou generátorů bude stejný $\beta_1 = \beta_2$. Při jízdě přímo bez prokluzu je průtok diferenciálním vedením nulový. Při zhoršení adhezních podmínek dojde k prokluzu kola a diferenciálním vedením začne protékat nenulový diferenciální průtok.

Při jízdě zatáčkou se stejnými adhezními podmínkami protéká vedením diferenciální průtok umožňující vynucenou diferenci otáček kol.

ERJ uzavírá UD při přímé jízdě, kdy nenulový diferenciální průtok znamená, že některé z kol prokluzuje. Při jízdě zatáčkou ERJ reguluje diferenciální průtok při nadměrnému prokluzování některého z kol.

4 Návrh hydrostatického pohonu kolového nakladače

V této části práce provedu zjednodušený návrh pohonu pro mobilní pracovní stroj. Tím bude čelní kolový nakladač (1.1) s kloubovým rámem (2.3.3). Pohon pojezdu nakladače bude hydrostatický s hydromotory v kolech (3.3). Provedení bude vypracováno ve dvou variantách. A to s radiálními a axiálními hydromotory. Výpočet bude obsahovat stanovení parametrů a volbu hydraulických převodníků.

S ohledem na zadání a rozsah práce jde o základní návrh, který obsahuje řadu zjednodušení. Dále neobsahuje návrh příslušenství obvodu, jako jsou vedení kapaliny, nádrž, filtry nebo chladič.

4.1 Parametry nakladače

Vstupní výpočtové parametry pro návrh budou hmotnost stroje, zatížení lopaty, rychlostní rozsah, rozměry kol (pneumatiky) a parametry spalovacího motoru.

Tab. 3 Parametry nakladače

Provozní hmotnost stroje [kg]	5000
Nosnost lopaty [kg]	1500
Rychlostní rozsah [km/h]	0-20
Počet hnaných kol [-]	4

Tab. 4 Parametry použitých pneumatik Mitas 405/70R18 EM-01 [x]

Hmotnost [kg]	64
Hustící tlak [bar]	3,8
Šířka [mm]	452
Velikost ráfku ["]	18
Statický poloměr [mm]	462
Odvalený dynamický obvod [m]	2,903

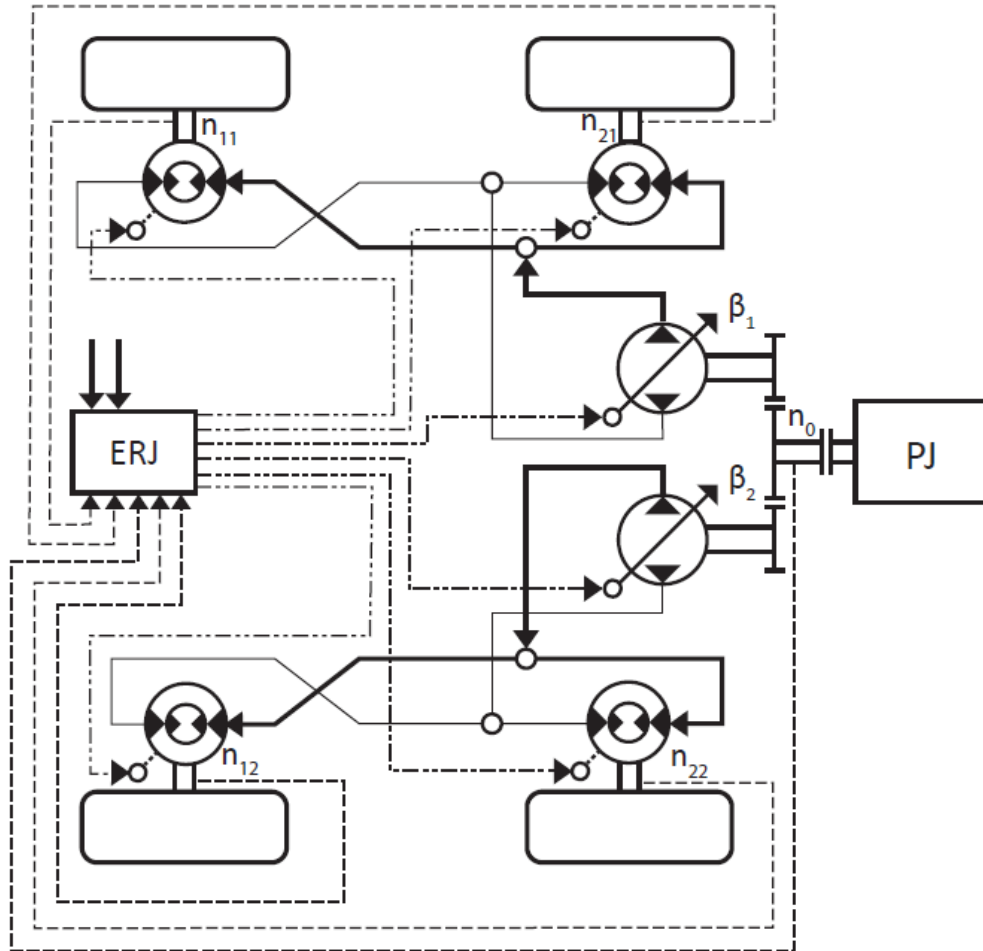
Tab. 5 Parametry použitého motoru Kubota V3800-CR-TIE4B [15]

Maximální výkon P_{PJmax}	55,4 kW při 2200 ot/min
Maximální krouticí moment M_{PJmax}	310 N·m při 1500 ot/min
Výkon při pracovních otáčkách P_{PJpr}	54 kW při 1900 ot/min
Krouticí moment při pracovních otáčkách M_{PJpr}	270 N·m při 1900 ot/min

Realizovaný pohon bude využívat hydromotory umístěné v kolech (hydrokola). Pohonná jednotka bude pohánět dva hydrogenerátory, z nichž každý bude pohánět paralelně zapojené hydromotory jedné strany.

Hnací ústrojí s radiálními hydromotory

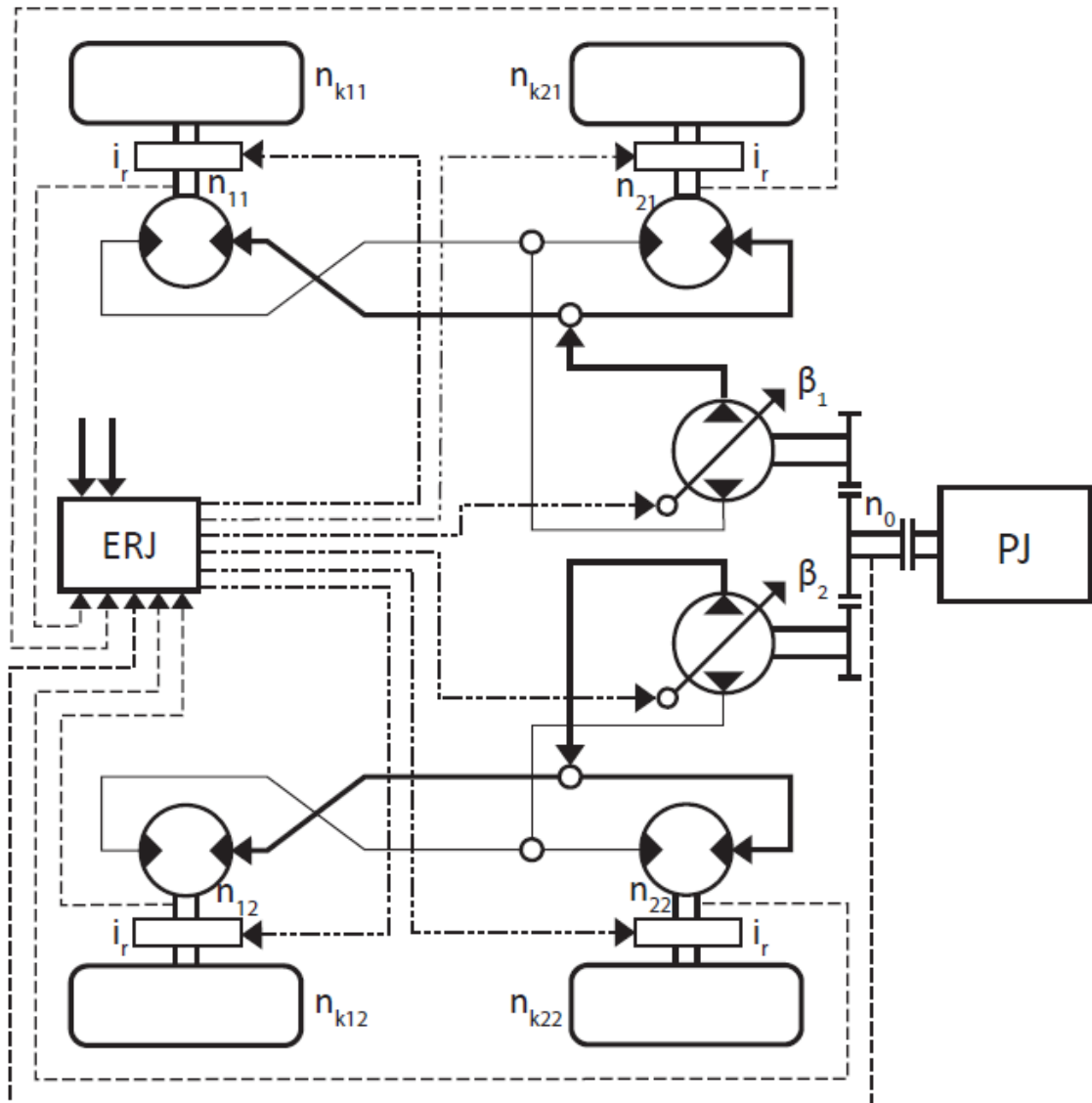
V první variantě budou hydromotory radiální dvoustupňové, tj. budou umožňovat přepnutí na pojezdový režim, který poskytuje větší rychlost stroje při přejíždění mezi pracovními úkony.

Obr. 24 Schéma hnacího ústrojí s radiálními motory

Hnací ústrojí s axiálními hydromotory

Ve variantě použijí axiální pístové hydromotory s konstantním geometrickým objemem a dvoustupňovým planetovým reduktorem.

Obr. 25 Schéma hnacího ústrojí s axiálními motory

4.2 Jízdní odpory

Jízdní odpory vyjadřují síly, které působí proti pohybu vozidla. Celkový jízdní odpor se skládá z dílčích odporů, kterými jsou odpor stoupání O_s , odpor valení O_v , odpor zrychlení O_z , odpor vzduchu O_{vz} , případně další odpory jako např. odpor tažného zařízení. Některé působí stále (odpor valení), některé (odpor stoupání) pouze za určitých podmínek. Celkový jízdní odpor je závislý na mnoha parametrech, jakými jsou sklon vozovky, použité pneumatiky, vlastnosti terénu, hmotnost stroje a nákladu a další. S ohledem na nízkou pojezdovou rychlost stroje odpor vzduchu zanedbám.

Odpor stoupání [3]

Odpor stoupání je vyjádřen sinusovou složkou tíhy nakladače vůči terénu, působíště má v těžišti stroje.

$$s = \frac{H}{L} \cdot 100 = \operatorname{tg} \varphi \cdot 100 [\%] \quad (4.1)$$

Kde:

$s [-]$	stoupání
$L [m]$	horizontální vzdálenost
$H [m]$	převýšení
$\varphi [^\circ]$	úhel stoupání

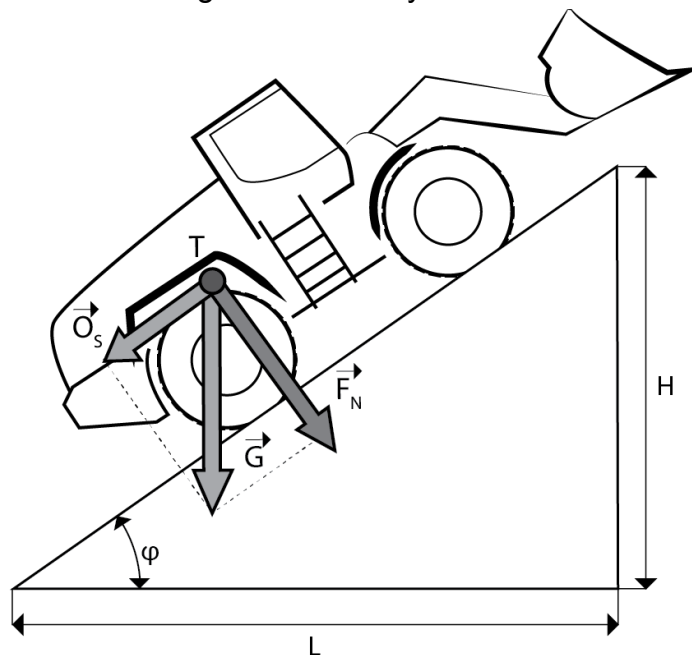
Pak úhel stoupání

$$\varphi = \operatorname{arctg}(s) [^\circ] \quad (4.2)$$

$$G = m \cdot g [N] \quad (4.3)$$

Kde:

$G [N]$	celková tíha nakladače
$m [kg]$	celková hmotnost nakladače
$g [m \cdot s^{-2}]$	konstanta gravitačního zrychlení

Obr. 26 Odpor stoupání

Reakcí na tíhu nakladače je normálová síla.

$$F_N = G \cdot \cos \varphi [N] \quad (4.4)$$

Kde:

$F_N [N]$	normálová síla
-----------	----------------

Velikost odporu stoupání odpovídá sinové složce tíhy nakladače.

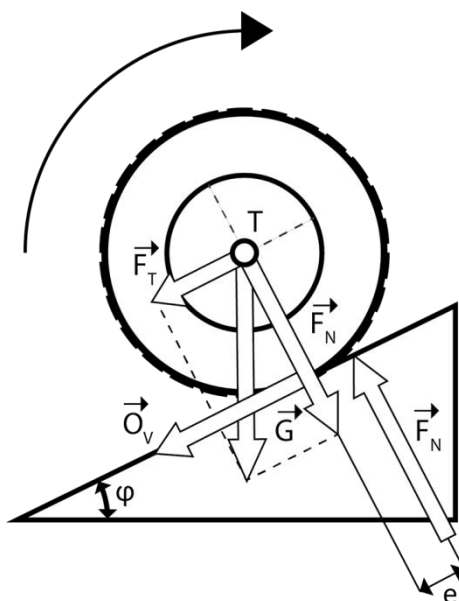
$$O_s = G \cdot \sin\varphi [N] \quad (4.5)$$

Kde:

$O_s [N]$ odpor stoupání

Odpor valení [3]

Odpor valení je důsledkem deformací pneumatik a podkladu na kterém se vozidlo pohybuje. Pneumatika je stlačována v její přední části a měrný tlak ve stykové ploše je zde větší. Radiální reakce se tak před svislou osu kola a vzniká zde moment působící proti pohybu kola.

Obr. 27 Odpor valení

$$M_o = O_v \cdot r_{stat} = G \cdot \cos\varphi \cdot e [N \cdot m] \quad (4.6)$$

Kde:

$M_o [N \cdot m]$ moment valivého odporu
 $O_v [N]$ odpor valení
 $r_{stat} [m]$ statický poloměr pneumatiky
 $e [m]$ rameno valivého odporu

$$O_v = F_N \cdot \frac{e}{r_{stat}} = G \cdot \cos\varphi \cdot f_k [N] \quad (4.7)$$

Kde:

$O_v [N]$ valivý odpor
 $F_N [N]$ velikost normálové síly tíhy vozidla
 $f_k [-]$ koeficient valení
 $r_{stat} [m]$ statický poloměr pneumatiky
 $e [m]$ rameno valivého odporu

G [N] celková tíha nakladače

Koeficient valení f_k je parametr závislý na vlastnostech povrchu podkladu, rychlosti odvalování a nahuštění pneumatiky. Ke zvýšení velikosti ramene valivého odporu e dochází snížením tlaku v pneumatice a při vysokých rychlostech otáčení kola.

Tab. 6 Tabulka koeficientu valení f_k pro různé povrchy [3]

Povrch	f_k
Asfalt	0,01-0,02
Beton	0,015-0,025
Dlažba	0,02-0,03
Makadam	0,03-0,04
Suchá vozová cesta	0,04-0,08
Mokrá vozová cesta	0,08-0,2
Travnatý terén	0,08-0,15
Náledí	0,01-0,025
Bahnitá půda	0,2-0,4

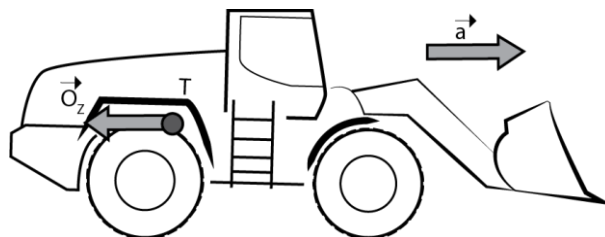
$$O_v = G \cdot \cos\varphi \cdot f_k \text{ [N]} \quad (4.8)$$

Kde:

O_v [N] valivý odpor
 f_k [-] koeficient valení
 G [N] celková tíha nakladače

Odpor zrychlení [3]

Odpor zrychlení je dán součtem setrvačných sil působících proti změně rychlosti vozidla. Nejvýznamnější složkou je posuvné zrychlení celého vozidla. Dále pak odpor zrychlení rotujících částí (motor, převody, kola).

Obr. 28 Odpor zrychlení

$$O_z = m_{red} \cdot a \text{ [N]} \quad (4.9)$$

Kde:

O_z [N] odpor zrychlení
 m_{red} [kg] reduková výpočtová hmotnost
 a [$m \cdot s^{-2}$] požadované zrychlení

Celkový jízdní odpor

Celkový odpor bude součtem uvažovaných odporů

$$O_c = O_s + O_v + O_z [N] \quad (4.10)$$

Kde:

$O_c [N]$ celkový jízdní odpor

4.3 Stanovení hnací síly

Velikost hnací síly F_h musí překonat jízdní odpory působící proti pohybu stroje. Aby bylo vozidlo schopné pohybu, musí platit

$$F_h \geq O_c [N] \quad (4.11)$$

Maximální trakční síla

Využitelná hnací síla je limitována tíhou stroje a přilnavostí pneumatik s vozovkou. Vyšší sílu nelze účinně přenést, proto by optimální tažná síla neměla tuto hodnotu přesáhnout. Trakční sílu určíme jakou součin tíhy stroje a součinitele přilnavosti.

Tab. 7 Tabulka součinitele přilnavosti [3]

Povrch	μ
Asfalt suchý	0,6-09
Asfalt mokrý	0,-08
Beton suchý	0,8-1
Beton mokrý	0,5-0,8
Dlažba suchá	0,6-0,8
Dlažba mokrá	0,3-0,5
Makadam suchý	0,6-0,8
Makadam mokrý	0,3-0,5
Vozová cesta suchá	0,4-0,6
Vozová cesta mokrá	0,3-0,4
Tráva suchá	0,4-0,6
Tráva mokrá	0,2-0,5
Písek, sníh	0,2-0,4
Náledí	0,1-0,3

$$F_{tmax} = G \cdot \mu [N] \quad (4.12)$$

Kde:

$F_{tmax} [N]$ maximální trakční síla

$\mu [-]$ součinitel přilnavosti

Na základě předchozích výpočtových vztahů a tabulek koeficientů jsou stanoveny odhady velikosti jízdních odporů na nakladač ve vybraných podmínkách.

Tab. 8 Tabulka celkového jízdního odporu O_c [N] ve vybraných podmínkách

Situace	Jízdní odpor [N]
Zrychlování 1 m·s po asfaltu se stoupáním 10%, prázdná lopata	5832
Jízda po trávě se stoupáním 30%, prázdná lopata	14275
Jízda po makadamu se stoupáním 50%, prázdná lopata	20740
Jízda po mokré vozové cestě se stoupáním 50%, prázdná lopata	28235

Nakladač se s ohledem na pracovní nasazení bude obvykle pohybovat po kamenitém nebo hlinitém povrchu. Velikost optimální hnací síly nakladače musí být schopna překonat jízdní a pracovní odpory, ve kterých bude stroj pracovat, v našem případě to bude požadavek zvládnutí jízdy s prázdným nakladačem po mokré vozové cestě se stoupáním 50 %. Zároveň by neměla převyšovat velikost maximální efektivní trakční síly. Ta je limitována hmotností nakladače a adhezními podmínkami. S ohledem na dané parametry a výkon použitého motoru volím pro následující výpočet minimální požadovanou hnací sílu F_{hmin} .

$$F_{hmin} = 32000 \text{ N}$$

Potřebný hnací moment

$$M_{hmin} = F_{hmin} \cdot r_{stat} \text{ [N} \cdot \text{m]} \quad (4.13)$$

$$M_{hmin} = 32000 \cdot 0,462 \text{ [N} \cdot \text{m]}$$

$$M_{hmin} = 14784 \text{ N} \cdot \text{m}$$

Kde:

M_{hmin} [N·m]   potřebný hnací moment

r_{stat} [m]   statický poloměr kola

4.4 Výpočet hydraulického převodu s radiálními motory

Zvolené hydromotory budou dvoustupňové. Tedy budou schopny pracovat se dvěma hodnotami geometrického objemu. Při plném objemu dosáhne stroj vyššího hnacího momentu, při zmenšeném objemu zase vyšší pojezdové rychlosti.

4.4.1 Návrh hydromotorů a hydrogenerátorů

Hydromotory

Minimální celkový geometrický objem pro vyvinutí potřebného hnacího momentu při předpokládaném tlakovém spádu Δp 40 Mpa.

$$V_{omin} = \frac{M_{hmin} \cdot 2 \cdot \pi}{\Delta p \cdot \eta_{mhHM}} \text{ [m}^3\text{/ot]} \quad (4.14)$$

$$V_{omin} = \frac{14784 \cdot 2 \cdot \pi}{40 \cdot 10^6 \cdot 0,89} \text{ [m}^3\text{/ot]}$$

$$V_{omin} = 2609,29 \text{ cm}^3/\text{ot}$$

Kde:

$$\begin{aligned} V_{omin} [\text{cm}^3/\text{ot}] & \text{ minimální geometrický objem hydromotorů} \\ \Delta p [\text{Mpa}] & \text{ tlakový spád} \\ \eta_{mhHM} [-] & \text{ hydromechanická účinnost HM} \end{aligned}$$

Při zjednodušení - předpokladu rovnoměrného rozložení zatížení jednotlivých kol bude potřebný geometrický objem pro každé kolo stejný, tedy

$$V_{HMmin} = \frac{V_{omin}}{i_c} [\text{cm}^3/\text{ot}] \quad (4.15)$$

$$V_{HMmin} = \frac{2690,82}{4} [\text{cm}^3/\text{ot}]$$

$$V_{HMmin} = 652,32 \text{ cm}^3/\text{ot}$$

Kde:

$$\begin{aligned} V_{HMmin} [\text{cm}^3/\text{ot}] & \text{ potřebný geometrický objem jednoho hydromotoru} \\ i_c [-] & \text{ celkový počet hydromotorů} \end{aligned}$$

Výpočet požadovaných největších otáček hydromotoru na základě požadované pojezdové rychlosti stroje

$$n_{HM} = \frac{v_{max}}{o_{dyn}^{3,6}} \cdot 60 [\text{min}^{-1}] \quad (4.16)$$

$$n_{HM} = \frac{20}{2,903} \cdot 60 [\text{min}^{-1}]$$

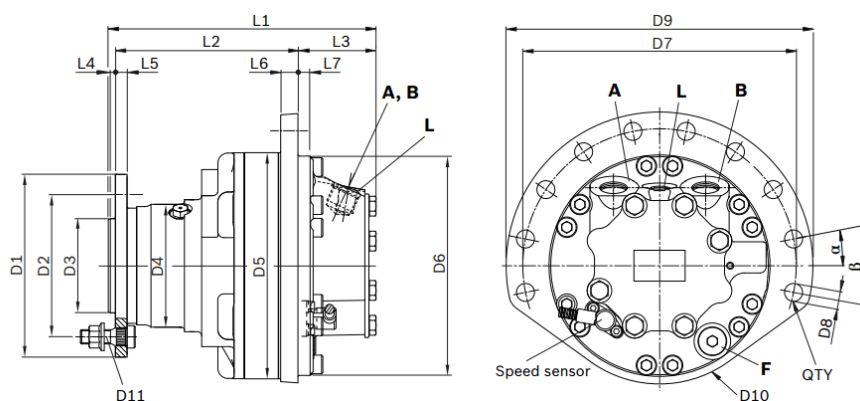
$$n_{HM} = 114,8 \text{ min}^{-1}$$

Kde:

$$\begin{aligned} v_{max} [\text{km/h}] & \text{ nejvyšší požadovaná rychlost nakladače} \\ n_{HM} [\text{min}^{-1}] & \text{ teoretické otáčky hydromotoru při maximální rychlosti} \\ o_{dyn} [\text{m}] & \text{ odvalený obvod pneumatiky} \end{aligned}$$

Na základě vypočtených parametrů volím radiální pístový hydromotor firmy Bosch Rexroth řady MCR-F.

Tyto motory se vyznačují kompaktní konstrukcí vhodnou pro použití v hydrokolech. Motor je obousměrný, dvoustupňový. Umožňuje tak jízdu vzad, vpřed a volbu mezi pracovním a jízdním režimem. Dále může být vybaven parkovací brzdou, dynamickou bubnovou brzdou, vyplachovacím ventilem a senzorem rychlosti.

Obr. 29 Zvolený radiální hydromotor [16]

L1=325 mm

ØD1=195 mm

ØD5=264 mm

ØD6=253 mm

ØD9=335 mm

Tab. 9 Parametry zvoleného hydromotoru [16]

Geometrický objem V_{HM1}	680 [cm^3/ot]
Geometrický objem V_{HM2}	340 [cm^3/ot]
Maximální otáčky	265 [min^{-1}]
Hmotnost	46 [kg]
Maximální tlak	40 [MPa]

Potřebný průtok jedním hydromotorem pro dosažení minimální požadované rychlosti. Ta bude dosažena v jízdním režimu, tedy s polovičním objemem hydromotorů.

$$Q_{pHM} = \frac{1}{\eta_{vHM}} \cdot V_{HM2} \cdot n_{HM} [dm^3 \cdot min^{-1}] \quad (4.17)$$

$$Q_{pHM} = \frac{1}{0,98} \cdot 0,340 \cdot 114,8 [dm^3 \cdot min^{-1}]$$

$$Q_{pHM} = 39,83 dm^3 \cdot min^{-1}$$

Kde:

$Q_{pHM} [dm^3 \cdot min^{-1}]$ potřebný průtok hydromotorem
 $\eta_{vHM} [-]$ objemová účinnost hydromotoru

Hydrogenerátory

Potřebný geometrický objem jednoho hydrogenerátoru stanovíme na základě otáček hydrogenerátoru a počtu hydromotorů v obvodu s jedním hydrogenerátorem. Otáčky hydrogenerátoru se rovnají otáčkám motoru.

$$V_{HGmin} = \frac{Q_p \cdot i_s}{\eta_{vHG} \cdot n_{HG}} [cm^3/ot] \quad (4.18)$$

$$V_{HGmin} = \frac{39828 \cdot 2}{0,98 \cdot 1900} [cm^3/ot]$$

$$V_{HGmin} = 42,78 cm^3/ot$$

Kde:

$i_s [-]$ počet hydromotorů jedné strany
 $V_{HGmin} [cm^3/ot]$ výpočtový geometrický objem hydrogenerátoru
 $\eta_{vHG} [-]$ objemová účinnost hydrogenerátoru
 $n_{HG} [min^{-1}]$ otáčky hydrogenerátoru

Volba hydrogenerátorů

Na základě minimálního potřebného geometrického objemu hydrogenerátoru volím dvojitý regulační axiální pístový hydrogenerátor Bosch Rexroth A24VG 45-45 series 10.

Tab. 10 Parametry hydrogenerátoru [17]

Geometrický objem	2x45 cm^3/ot
Maximální otáčky	3700 min^{-1}
Hmotnost	90 kg
Maximální tlak	40 MPa

4.4.2 Skutečné parametry obvodu

Maximální průtok Q vytvářený jedním hydrogenerátorem při pracovních otáčkách PJ

$$Q = n_{HG} \cdot \eta_{vHG} \cdot V_{HG} [dm^3 \cdot min^{-1}] \quad (4.19)$$

$$Q = 1900 \cdot 0,98 \cdot 45 \cdot 10^{-3} [dm^3 \cdot min^{-1}]$$

$$Q = 83,79 dm^3 min^{-1}$$

Kde:

$V_{HG} [cm^3/ot]$ geometrický objem hydrogenerátoru
 $\eta_{vHG} [-]$ objemová účinnost hydrogenerátoru
 $n_{HG} [min^{-1}]$ otáčky hydrogenerátoru

Tlakové ztráty v obvodu Δp_z jsou odhadnuty na 1 MP .

$$\eta_{obv} = \frac{\Delta p_{HM} - \Delta p_z}{\Delta p_{HG}} [-] \quad (4.20)$$

$$\eta_{obv} = \frac{40 - 1}{40} [-]$$

$$\eta_{obv} = 0,975$$

Kde:

$\eta_{obv} [-]$ účinnost hydraulického obvodu
 $\Delta p_z [MPa]$ předpokládané tlakové ztráty v obvodu

Δp_{HM} [MPa] tlakový spád na hydromotoru
 Δp_{HG} [MPa] tlakový spád na hydrogenerátoru

Celková účinnost obvodu η_{celk} na základě dílčích účinností

$$\eta_{celk} = \eta_{obv} \cdot \eta_{mhHM} \cdot \eta_{vHM} \cdot \eta_{mhHG} \cdot \eta_{vHG} [-] \quad (4.21)$$

$$\eta_{celk} = 0,975 \cdot 0,89 \cdot 0,98 \cdot 0,92 \cdot 0,98 [-]$$

$$\eta_{celk} = 0,765$$

Kde:

η_{mhHG} [-] hydraulicko-mechanická účinnost hydrogenerátoru

Předpokládáme, že při maximálním zatížení stroje bude odebírat většinu výkonu PJ pojezd stroje. Pracovní hydraulika žádný a pro příslušenství a řídicí ústrojí stroje stanovíme odběr 8000 W. Pak předpokládaný výkon P_{pojezd} využitelný pro pojezd stroje

$$P_{pojezd} = P_{PJpr} - P_{přís} [W] \quad (4.22)$$

$$P_{pojezd} = 54000 - 8000 [W]$$

$$P_{pojezd} = 46000 W$$

Kde:

$P_{přís}$ [W] výkon PJ odebíraný příslušenstvím s řídicím ústrojím

P_{PJprac} [W] výkon PJ v pracovních otáčkách

Pracovní režim

V pracovním režimu stroj pracuje s plným geometrickým objemem hydromotorů V_{HM1} . V tomto režimu dosáhne největší hnací síly, ale jeho maximální rychlost oproti režimu jízdnímu je poloviční.

Nejvyšší otáčky hydromotorů v pracovním režimu při maximálním průtoku hydrogenerátoru

$$n_{HM1} = \frac{q}{V_{HM1} \cdot i_s} \cdot \eta_{objHM} [min^{-1}] \quad (4.23)$$

$$n_{HM1} = \frac{83,79}{2,680 \cdot 10^{-3}} \cdot 0,98 [min^{-1}]$$

$$n_{HM1} = 60,38 min^{-1}$$

Kde:

i_s [-] počet hydromotorů jedné strany

n_{HM1} [min^{-1}] maximální otáčky HM v pracovním režimu

Maximální rychlost nakladače v pracovním režimu

$$v_{prac} = n_{HM1} \cdot o_{dyn} [km/h] \quad (4.24)$$

$$v_{prac} = 60,38 \cdot 2,903 \cdot \frac{60}{1000} [km/h]$$

$$v_{prac} = 10,52 \text{ km/h}$$

Kde:

$$v_{prac} \text{ [km/h]} \quad \text{rychlost stroje v pracovním režimu}$$

Maximální hnací moment stroje M_{H1max} v pracovním režimu

$$M_{H1max} = \frac{V_{HM} \cdot i \cdot \Delta p_{HM} \cdot \eta_{mhHM}}{2 \cdot \pi} \text{ [N} \cdot \text{m]} \quad (4.25)$$

$$M_{H1max} = \frac{680 \cdot 4 \cdot 39 \cdot 0,89}{2 \cdot \pi} \text{ [N} \cdot \text{m]}$$

$$M_{H1max} = 15026 \text{ N} \cdot \text{m}$$

Maximální hnací síla stroje F_{H1max} v pracovním režimu

$$F_{H1max} = \frac{M_{Hmax}}{r_{stat}} \text{ [N]} \quad (4.26)$$

$$F_{H1max} = \frac{15026}{0,462} \text{ [N]}$$

$$F_{H1max} = 32523,8 \text{ N}$$

Stanovení nejvyšší rychlosti při maximální hnací síle pracovního režimu

$$v_{maxF1} = \frac{P_{pojezd} \cdot \eta_{celk}}{F_{Hmax}} \text{ [m} \cdot \text{s}^{-1}] \quad (4.27)$$

$$v_{maxF1} = \frac{46000 \cdot 0,765}{32523,1} \text{ [m} \cdot \text{s}^{-1}]$$

$$v_{maxF1} = 1,08 \text{ m} \cdot \text{s}^{-1}$$

Kde:

$$v_{maxF1} \text{ [m} \cdot \text{s}^{-1}] \quad \text{nejvyšší rychlost při maximální hnací síle}$$

Stanovení hnací síly při maximální rychlosti pracovního režimu

$$F_{H1maxv} = \frac{P_{pojezd} \cdot \eta_{celk}}{v_{prac}} \text{ [N]} \quad (4.28)$$

$$F_{H1maxv} = \frac{46000 \cdot 0,765 \cdot 3,6}{10,52} \text{ [N]}$$

$$F_{H1maxv} = 12042,2 \text{ N}$$

Kde:

$$F_{H1maxv} \text{ [m} \cdot \text{s}^{-1}] \quad \text{hnací síla při maximální rychlosti}$$

Jízdní režim

V jízdním režimu pracují hydromotory s polovičním geometrickým objemem, dosáhneme vyšší pojezdové rychlosti stroje, maximální tažná síla bude menší.

Nejvyšší otáčky hydromotorů v jízdním režimu při maximálním průtoku hydrogenerátoru

$$n_{HM1} = \frac{83,79}{2 \cdot 340 \cdot 10^{-3}} \cdot 0,98 \text{ [min}^{-1}\text{]} \quad (4.29)$$

$$n_{HM1} = 120,76 \text{ min}^{-1}$$

Kde:

$$n_{HM1} \text{ [min}^{-1}\text{]} \quad \text{maximální otáčky HM v jízdním režimu}$$

Maximální rychlost nakladače v jízdním režimu

$$v_{jizd} = n_{HM2} \cdot o_{dyn} \text{ [km/h]} \quad (4.30)$$

$$v_{jizd} = 120,76 \cdot 2,903 \cdot \frac{60}{1000} \text{ [km/h]}$$

$$v_{jizd} = 21,03 \text{ km/h}$$

Kde:

$$v_{jizd} \text{ [km/h]} \quad \text{rychlost stroje v jízdním režimu}$$

Maximální hnací moment stroje M_{H1max} v jízdním režimu

$$M_{H2max} = \frac{V_{HM} \cdot i \cdot \Delta p_{HM} \cdot \eta_{mhHM}}{2 \cdot \pi} \text{ [N} \cdot \text{m]} \quad (4.31)$$

$$M_{H2max} = \frac{340 \cdot 4 \cdot 39 \cdot 0,89}{2 \cdot \pi} \text{ [N} \cdot \text{m]}$$

$$M_{H2max} = 7513 \text{ N} \cdot \text{m}$$

Maximální hnací síla stroje F_{H1max} v jízdním režimu

$$F_{H2max} = \frac{M_{Hmax}}{r_{stat}} \text{ [N]} \quad (4.32)$$

$$F_{H2max} = \frac{7513}{0,462} \text{ [N]}$$

$$F_{H2max} = 16261,9 \text{ N}$$

Stanovení nejvyšší rychlosti při maximální hnací síle jízdního režimu

$$v_{maxF2} = \frac{P_{pojezd} \cdot \eta_{celk}}{F_{Hmax}} \text{ [m} \cdot \text{s}^{-1}\text{]} \quad (4.33)$$

$$v_{maxF2} = \frac{46000 \cdot 0,765}{16261,9} \text{ [m} \cdot \text{s}^{-1}\text{]}$$

$$v_{maxF2} = 2,16 \text{ m} \cdot \text{s}^{-1}$$

Kde:

$$v_{maxF2} \text{ [m} \cdot \text{s}^{-1}\text{]} \quad \text{nejvyšší rychlost při maximální hnací síle}$$

Stanovení hnací síly při maximální rychlosti jízdního režimu

$$F_{H2maxv} = \frac{P_{pojezd} \cdot \eta_{celk}}{v_{prac}} \text{ [N]} \quad (4.34)$$

$$F_{H2maxv} = \frac{46000 \cdot 0,765 \cdot 3,6}{21,04} \text{ [N]}$$

$$F_{H2maxv} = 6021,1 \text{ N}$$

Kde:

$$F_{H2maxv} [m \cdot s^{-1}] \quad \text{hnací síla při maximální rychlosti}$$

4.5 Výpočet hydraulického převodu s axiálními motory

Postup výpočtu je obdobný jako u varianty s radiálními motory, rozdílem je mechanický převodový člen mezi hydromotory a koly. Axiální motory pracují s konstantním geometrickým objemem. Volba mezi pracovním a jízdním režimem je realizována změnou převodového poměru dvoustupňového mechanického reduktoru.

4.5.1 Návrh hydromotorů a hydrogenerátorů

Minimální celkový geometrický objem pro vyvinutí potřebného hnacího momentu při předpokládaném tlakovém spádu Δp 40 Mpa

$$V_{omin} = \frac{M_{hmin} \cdot 2 \cdot \pi}{\Delta p \cdot \eta_{mhHM} \cdot i_{r1} \cdot \eta_r} [m^3/ot] \quad (4.35)$$

$$V_{omin} = \frac{14784 \cdot 2 \cdot \pi}{40 \cdot 10^6 \cdot 0,92 \cdot 25 \cdot 0,98} [m^3/ot]$$

$$V_{omin} = 103,028 \text{ cm}^3/ot$$

Kde:

$V_{omin} [m^3/ot]$	minimální geometrický objem hydromotorů
$\Delta p [Mpa]$	tlakový spád
$i_{r1} [-]$	vyšší převodový poměr reduktoru
$\eta_{mhHM} [-]$	hydromechanická účinnost HM
$\eta_r [-]$	účinnost mechanického reduktoru

Při zjednodušení - předpokladu rovnoměrného rozložení zatížení jednotlivých kol bude potřebný geometrický objem pro každé kolo stejný, tedy

$$V_{HMmin} = \frac{V_{omin}}{i_c} [cm^3/ot] \quad (4.36)$$

$$V_{HMmin} = \frac{103,03}{4} [cm^3/ot]$$

$$V_{HMmin} = 25,76 \text{ cm}^3/ot$$

Kde:

$V_{HMmin} [cm^3/ot]$	potřebný geometrický objem jednoho hydromotoru
$i_c [-]$	celkový počet hydromotorů

Výpočet největších otáček hydromotoru n_{HM} na základě požadované pojezdové rychlosti

$$n_{HM} = \frac{v_{max,3,6} \cdot i_{r1}}{o_{dyn}} \cdot 60 [min^{-1}] \quad (4.37)$$

$$n_{HM} = \frac{20}{3,6} \cdot 15 \cdot 60 \text{ [min}^{-1}\text{]}$$

$$n_{HM} = 1710 \text{ min}^{-1}$$

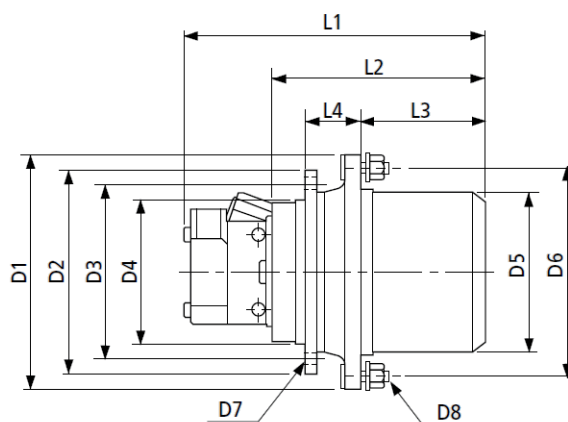
Kde:

v_{max} [km/h] nejvyšší požadovaná rychlost nakladače

n_{HM} [min⁻¹] teoretické otáčky hydromotoru při maximální rychlosti

o_{dyn} [m] odvalený obvod pneumatiky

Na základě vypočtených parametrů volím axiální pístový hydromotor v kompaktním provedení včetně planetového reduktoru a brzdy Bonfiglioli 603W.

Obr. 30 Zvolený axiální hydromotor včetně mechanické převodu[19]

L1=272 mm

∅D1=280 mm

∅D2=270 mm

∅D5=200 mm

Tab. 11 Parametry zvoleného hydromotoru [19]

Geometrický objem V_{HM}	28 cm ³ /ot
Maximální otáčky motoru	6300 min ⁻¹
Hmotnost	42 kg
Maximální tlak	40 MPa
Převodový poměr reduktoru	15/25

Potřebný průtok jedním hydromotorem pro dosažení minimální požadované rychlosti. Ta bude dosažena v jízdním režimu, tedy s menším převodovým stupněm.

$$Q_{pHM} = \frac{1}{\eta_{vHM}} \cdot V_{HM} \cdot n_{HM} \text{ [dm}^3 \cdot \text{min}^{-1}\text{]} \quad (4.38)$$

$$Q_{pHM} = \frac{1}{0,98} \cdot 0,028 \cdot 114,8 \cdot \frac{1}{15} [dm^3 \cdot min^{-1}]$$

$$Q_{pHM} = 49,2 dm^3 \cdot min^{-1}$$

Kde:

$Q_{pHM} [dm^3 \cdot min^{-1}]$ potřebný průtok hydromotorem

$\eta_{vHM} [-]$ objemová účinnost hydromotoru

Minimální geometrický objem hydrogenerátoru

$$V_{HGmin} = \frac{Q_p \cdot i_s}{\eta_{vHG} \cdot n_{HG}} [cm^3/ot] \quad (4.39)$$

$$V_{HGmin} = \frac{49200 \cdot 2}{0,98 \cdot 1900} [cm^3/ot]$$

$$V_{HGmin} = 52,85 cm^3/ot$$

Kde:

$i_s [-]$ počet hydromotorů jedné strany

$V_{HGmin} [cm^3/ot]$ výpočtový geometrický objem hydrogenerátoru

$\eta_{vHG} [-]$ objemová účinnost hydrogenerátoru

$n_{HG} [min^{-1}]$ otáčky hydrogenerátoru

Volba hydrogenerátorů

Na základě minimálního potřebného geometrického objemu hydrogenerátoru volím regulační axiální pístové hydrogenerátory Bosch Rexroth A4VG 56 series 32.

Tab. 12 Parametry hydrogenerátoru [17]

Geometrický objem	56 cm^3/ot
Maximální otáčky	3600 min^{-1}
Hmotnost	38 kg
Maximální tlak	40 MPa

4.5.2 Skutečné parametry obvodu

Maximální průtok Q vytvářený jedním hydrogenerátorem při pracovních otáčkách PJ

$$Q = n_{HG} \cdot \eta_{vHG} \cdot V_{HG} [dm^3 \cdot min^{-1}] \quad (4.40)$$

$$Q = 1900 \cdot 0,98 \cdot 56 \cdot 10^{-3} [dm^3 \cdot min^{-1}]$$

$$Q = 104,27 dm^3 min^{-1}$$

Kde:

$V_{HG} [cm^3/ot]$ geometrický objem hydrogenerátoru

$\eta_{vHG} [-]$ objemová účinnost hydrogenerátoru

$n_{HG} [min^{-1}]$ otáčky hydrogenerátoru

Tlakové ztráty v obvodu Δp_z jsou odhadnuty na 1 MP.

$$\eta_{obv} = \frac{\Delta p_{HM} - \Delta p_z}{\Delta p_{HG}} [-] \quad (4.41)$$

$$\eta_{obv} = \frac{40-1}{40} [-]$$

$$\eta_{obv} = 0,975$$

Kde:

$\eta_{obv} [-]$	účinnost hydraulického obvodu
$\Delta p_z [MPa]$	předpokládané tlakové ztráty v obvodu
$\Delta p_{HM} [MPa]$	tlakový spád na hydromotoru
$\Delta p_{HG} [MPa]$	tlakový spád na hydrogenerátoru

Celková účinnost obvodu η_{celk} na základě dílčích účinností

$$\eta_{celk} = \eta_{obv} \cdot \eta_{mhHM} \cdot \eta_{vHM} \cdot \eta_{vHG} \cdot \eta_{mhHG} [-] \quad (4.42)$$

$$\eta_{celk} = 0,975 \cdot 0,92 \cdot 0,98 \cdot 0,92 \cdot 0,98 [-]$$

$$\eta_{celk} = 0,793$$

Kde:

$\eta_{mhHG} [-]$	hydromechanická účinnost hydrogenerátoru
-------------------	--

Nejvyšší otáčky hydromotorů při maximálním průtoku hydrogenerátoru

$$n_{HM1} = \frac{Q}{V_{mot1} \cdot i_s} \cdot \eta_{vHM} [min^{-1}] \quad (4.43)$$

$$n_{HM1} = \frac{104,27}{2 \cdot 28 \cdot 10^{-3}} \cdot 0,98 [min^{-1}]$$

$$n_{HM1} = 1824,725 \text{ min}^{-1}$$

Kde:

$i_s [-]$	počet hydromotorů jedné strany
$n_{HM1} [min^{-1}]$	maximální otáčky HM v pracovním režimu

Pracovní režim

V pracovním režimu stroj pracuje s vyšším převodovým poměrem mechanického reduktoru.

Nejvyšší otáčky kola v pracovním režimu n_{k1} při maximálním průtoku hydrogenerátoru

$$n_{k1} = n_{HM} \cdot \frac{1}{i_{r1}} [min^{-1}] \quad (4.44)$$

$$n_{k1} = 1824,725 \cdot \frac{1}{25} [min^{-1}]$$

$$n_{k1} = 72,99 \text{ min}^{-1}$$

Kde:

$i_s [-]$	počet hydromotorů jedné strany
$n_{HM1} [min^{-1}]$	maximální otáčky HM v pracovním režimu

Maximální rychlost nakladače v pracovním režimu

$$v_{prac} = n_{k2} \cdot o_{dyn} [km/h] \quad (4.45)$$

$$v_{prac} = 72,99 \cdot 2,903 \cdot \frac{60}{1000} [km/h]$$

$$v_{prac} = 12,71 km/h$$

Kde:

$$v_{prac} [km/h] \quad \text{rychlost stroje v pracovním režimu}$$

Maximální hnací moment stroje M_{H1max} v pracovním režimu

$$M_{H1max} = \frac{v_{HM} \cdot i \cdot \Delta p_{HM} \cdot M \cdot \eta_r \cdot i_{r1}}{2 \cdot \pi} [N \cdot m] \quad (4.46)$$

$$M_{H1max} = \frac{28 \cdot 4 \cdot 39 \cdot 0,92 \cdot 0,98 \cdot 25}{2 \cdot \pi} [N \cdot m]$$

$$M_{H1max} = 15669,56 N \cdot m$$

Maximální hnací síla stroje F_{H1max} v pracovním režimu

$$F_{H1max} = \frac{M_{Hmax}}{r_{stat}} [N] \quad (4.47)$$

$$F_{H1max} = \frac{15669,56}{0,462} [N]$$

$$F_{H1max} = 33916,8 N$$

Stanovení nejvyšší rychlosti při maximální hnací síle pracovního režimu

$$v_{maxF1} = \frac{P_{pojezd} \cdot \eta_{celk}}{F_{Hmax}} [m \cdot s^{-1}] \quad (4.48)$$

$$v_{maxF1} = \frac{46000 \cdot 0,793}{33916,8} [m \cdot s^{-1}]$$

$$v_{maxF1} = 1,08 m \cdot s^{-1}$$

Kde:

$$v_{maxF1} [m \cdot s^{-1}] \quad \text{nejvyšší rychlost při maximální hnací síle}$$

Stanovení hnací síly při maximální rychlosti pracovního režimu

$$F_{H1maxv} = \frac{P_{pojezd} \cdot \eta_{celk}}{v_{prac}} [N] \quad (4.49)$$

$$F_{H1maxv} = \frac{46000 \cdot 0,793 \cdot 3,6}{12,71} [N]$$

$$F_{H1maxv} = 10332,09 N$$

Kde:

$$F_{H1maxv} [m \cdot s^{-1}] \quad \text{hnací síla při maximální rychlosti}$$

Jízdní režim

V jízdním režimu pracují hydromotory s nižším převodovým poměrem reduktoru.

Nejvyšší otáčky kol v jízdním režimu n_{k2} při maximálním průtoku hydrogenerátoru

$$n_{k2} = n_{HM} \cdot \frac{1}{i_{r2}} [\text{min}^{-1}] \quad (4.50)$$

$$n_{k2} = 1824,725 \cdot \frac{1}{15} [\text{min}^{-1}]$$

$$n_{k2} = 121,65 \text{ min}^{-1}$$

Kde:

i_{r1} [-]

nižší převodový stupeň reduktoru

n_{HM1} [min^{-1}]

maximální otáčky kol v jízdním režimu

Maximální rychlost nakladače v jízdním režimu

$$v_{jzd} = n_{HM2} \cdot o_{dyn} [\text{km/h}] \quad (4.51)$$

$$v_{jzd} = 121,65 \cdot 2,903 \cdot \frac{60}{1000} [\text{km/h}]$$

$$v_{jzd} = 21,18 \text{ km/h}$$

Kde:

v_{jzd} [km/h]

rychlost stroje v jízdním režimu

Maximální hnací moment stroje M_{H1max} v jízdním režimu

$$M_{H2max} = \frac{M \cdot i \cdot \Delta p_{HM} \cdot \eta_{HM} \cdot \eta_r \cdot i_{r2}}{2 \cdot \pi} [N \cdot m] \quad (4.52)$$

$$M_{H2max} = \frac{28 \cdot 4 \cdot 39 \cdot 0,92 \cdot 0,98 \cdot 15}{2 \cdot \pi} [N \cdot m]$$

$$M_{H2max} = 9401,73 \text{ N} \cdot m$$

Maximální hnací síla stroje F_{H1max} v jízdním režimu

$$F_{H2max} = \frac{M_{Hmax}}{r_{stat}} [N] \quad (4.53)$$

$$F_{H2max} = \frac{9401,73}{0,462} [N]$$

$$F_{H2max} = 20350,07 \text{ N}$$

Stanovení nejvyšší rychlosti při maximální hnací síle jízdního režimu

$$v_{maxF2} = \frac{P_{pojezd} \cdot \eta_{celk}}{F_{Hmax}} [m \cdot s^{-1}] \quad (4.54)$$

$$v_{maxF2} = \frac{46000 \cdot 0,793}{20350,07} [m \cdot s^{-1}]$$

$$v_{maxF2} = 1,79 \text{ m} \cdot \text{s}^{-1}$$

Kde:

$$v_{maxF2} [\text{m} \cdot \text{s}^{-1}] \quad \text{nejvyšší rychlost při maximální hnací síle}$$

Stanovení hnací síly při maximální rychlosti jízdního režimu

$$F_{H2maxv} = \frac{P_{pojezd} \cdot \eta_{celk}}{v_{prac}} [N] \quad (4.55)$$

$$F_{H2maxv} = \frac{46000 \cdot 0,793 \cdot 3,6}{21,18} [N]$$

$$F_{H2maxv} = 6200,23 \text{ N}$$

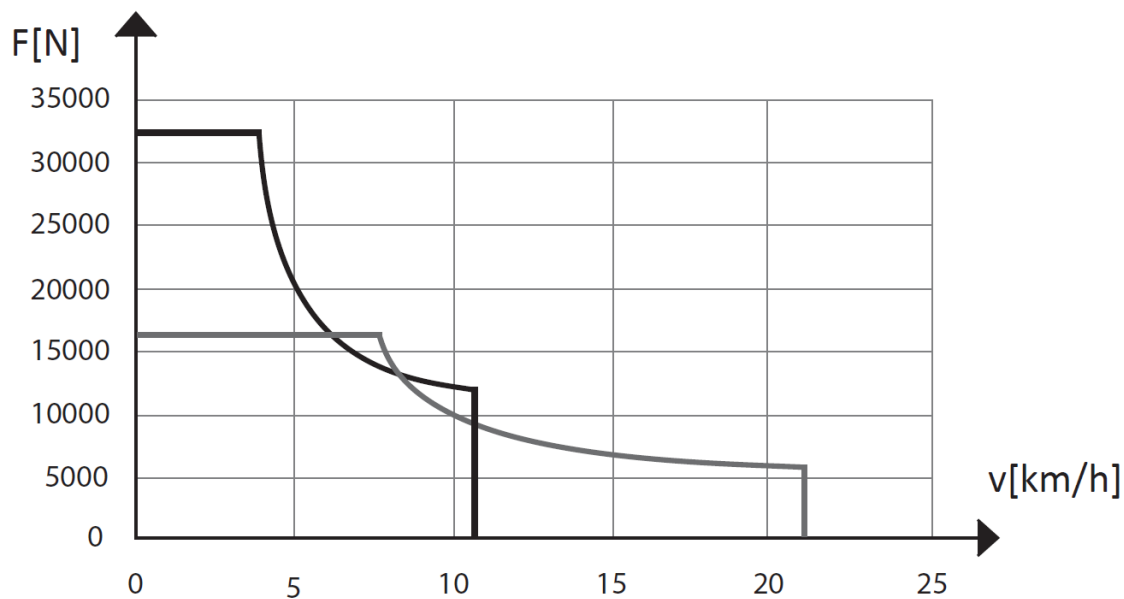
Kde:

$$F_{H2maxv} [\text{m} \cdot \text{s}^{-1}] \quad \text{hnací síla při maximální rychlosti}$$

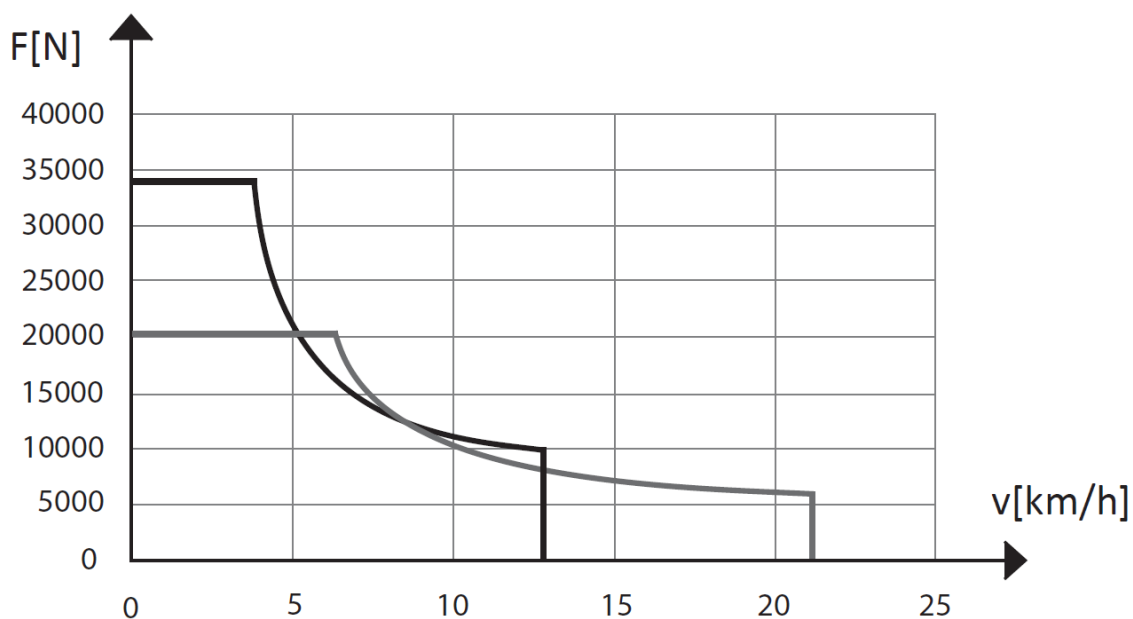
4.6 Porovnání vypracovaných variant

Tab. 13 Parametry navržených variant

Varianta hnacího ústrojí	Radiální	Axiální
Celková hmotnost hydrogenerátorů [kg]	184	168
Celková hmotnost hydromotorů [kg]	90	76
Maximální otáčky HG [min^{-1}]	3700	3600
Pracovní otáčky HG [min^{-1}]	1900	1900
Maximální otáčky HM [min^{-1}]	265	6300
Maximální pracovní tlak [MPa]	40	40
Geometrický objem HG [cm^3/ot]	45	56
Geometrický objem HM pracovní režim [cm^3/ot]	680	28
Geometrický objem HM jízdní režim [cm^3/ot]	340	28
Převodový poměr reduktoru [-]	-	15/25
Max. průtok HG při 1900 $\text{ot}/\text{min}^{-1}$ [$\text{dm}^3 \cdot \text{min}^{-1}$]	83,79	104,27
Max. otáčky HM pracovní režim [min^{-1}]	60,38	1824,73
Max. otáčky HM jízdní režim [min^{-1}]	120,76	1824,73
Max. otáčky kol pracovní režim [min^{-1}]	60,38	72,99
Max. otáčky kol jízdní režim [min^{-1}]	120,76	121,65
Max rychlost stroje pracovní režim [km/h]	10,52	12,71
Max rychlost stroje jízdní režim [km/h]	21,03	21,18
Max. hnací síla stroje pracovní režim [N]	32523,8	33916,56
Max. hnací síla stroje jízdní režim [N]	16261,9	20350,07
Max. hnací moment stroje pracovní režim [N · m]	15026	15699,56
Max. hnací moment stroje jízdní režim [N · m]	7513	9401,73
Max rychlost stroje při F_{pHmax} pracovní režim [km/h]	3,89	3,89
Max rychlost stroje při F_{jHmax} jízdní režim [km/h]	7,78	6,45
Max. hnací síla stroje při v_{pmax} pracovní režim [N]	12042,2	10332,09
Max. hnací síla stroje při v_{jmax} jízdní režim [N]	6021,1	6200,23

Obr. 31 Hnací charakteristika pohonu s radiálními motory

Obr. 32 Hnací charakteristika pohonu s axiálními motory

Srovnání parametrů variant

Porovnáám parametry obou variant pro konkrétní shodné jízdní podmínky. Pro porovnání pracovních režimů to bude jízda do kopce se stoupáním 40 % a jízdní rychlostí 3,5 km/h po makadamovém povrchu s plně zatíženou lopatou. Hodnotu jízdních odporů stanovím podle (4.2) na 24355N.

Pro porovnání jízdního režimu volím jízdu po makadamu se stoupáním 10 % a prázdnou lopatou rychlostí 17 km/h. Hodnotu jízdních odporů stanovím podle (4.2) na 6900N.

Tab. 14 Porovnání parametrů ve zvolených podmínkách v pracovním režimu

Varianta hnacího ústrojí	Radiální	Axiální
Velikost jízdních odporů [N]	24355	24355
Rychlost stroje [km/h]	3,5	3,5
Geometrický objem HG [cm ³ /ot]	45	56
Pracovní otáčky HG [min ⁻¹]	1900	1900
Geometrický objem HM [cm ³ /ot]	680	28
Převodový poměr reduktoru [-]	-	25
Průtok HG [dm ³ · min ⁻¹]	27,88	28,7
Otáčky HM [min ⁻¹]	20,09	502,25
Otáčky kol [min ⁻¹]	20,09	20,09
Tlakový spád hydrogenerátoru [MPa]	29,2	28
Moment na hydrogenerátoru [N · m]	2813	2870
Výkon odebíraný z PJ [W]	30952,25	29859,36

Tab. 15 Porovnání parametrů ve zvolených podmínkách v jízdním režimu

Varianta hnacího ústrojí	Radiální	Axiální
Velikost jízdních odporů [N]	6900	6900
Rychlost stroje [km/h]	17	17
Geometrický objem HG [cm ³ /ot]	45	56
Pracovní otáčky HG [min ⁻¹]	1900	1900
Geometrický objem HM [cm ³ /ot]	340	28
Převodový poměr reduktoru [-]	-	15
Průtok HG [dm ³ · min ⁻¹]	67,7	83,7
Otáčky HM [min ⁻¹]	97,6	1464
Otáčky kol [min ⁻¹]	97,6	97,6
Tlakový spád hydrogenerátoru [MPa]	16,6	13,2
Moment na hydrogenerátoru [N · m]	797	813
Výkon odebíraný z PJ [W]	42592,6	41088,7

Celková hmotnost při použití axiálních hydromotorů je nižší, stejně tak i zástavbový objem. Srovnatelné jsou parametry jako tlak, rychlost a výstupní moment. Obě varianty dosahují podobné hnací charakteristiky, tedy srovnatelných vlastností pojezdu. Vhodnými parametry pro detailnější porovnání by byly pořizovací cena, provozní náklady, spolehlivost, životnost, dynamické vlastnosti nebo hlučnost. Tyto údaje však nebyly v průběhu práce k dispozici.

Z dostupných údajů lze tedy říci, že axiální motorů včetně reduktoru jsou ve srovnání s motory radiálními lehčí a mají nižší zástavbový objem. V praxi se lze setkat s použitím obou variant převodníků. To se liší podle typu, výkonu a účelu daného stroje, ale také trendu konkrétního výrobce. Někteří preferují motory axiální, u některých dominují motory radiální.

Následuje shrnutí axiálních a radiálních hydromotorů s ohledem na použití v pohonu mobilních strojů.

Radiální hydromotory

- Pracují v nízkých otáčkách vhodných pro přímý pohon kol, bez nutnosti přídatného mechanického převodu
- Dosahují velkých momentů
- Zpravidla nemají možnost spojitě regulace geometrického objemu
- Používají se pro přímý pohon kol, jsou umístěné v ráfku kola (3.3)
- U některých strojů a vozidel se používají jako pomocné motory pracující pouze při rozjezdu nebo jízdě do kopce

Axiální hydromotory

- Pracují ve vysokých otáčkách s nízkými momenty, pro dosažení potřebných momentů a otáček je zpravidla nutný přídatný mechanický převod
- Jsou výrazně menší a lehčí oproti motorům radiálním. Nutnost přídatných mechanických převodů ale celkovou hmotnost, objem a cenu zvedá
- Axiální motory, zejména pak motory s nakloněným blokem mají vyšší účinnost, celková účinnost je ovšem snížena účinností přídatného mechanického převodu
- Axiální motory se vyrábí ve variantách umožňující spojitě řízení geometrického objemu naklápěním desky nebo bloku, tedy mají širší možnosti regulace
- V kompaktních celkách s reduktorem se používají v kolech mobilních strojů (3.3) stejně jako motory radiální.
- Používají se u hydrostaticko-mechanických koncepcí pohonu pojezdu (3.2)

Závěr

V první části práce definuji mobilní pracovní stroje a uvádím příklady jejich typů a použití. Detailněji je pak popsána konstrukce a pracovní činnost kolového lopatového nakladače. Dále popisuji uspořádání hnacích ústrojí pro pojezd strojů a to zvláště pro pohonné jednotky, převodová a jízdní ústrojí. Nejrozšířenější pohonnou jednotkou v mobilních strojích jsou vznětové spalovací motory, v menší míře se pak lze setkat se zážehovými spalovacími motory, elektromotory nebo turbínami. Hydraulická převodová ústrojí v MPS jsou hydrodynamická nebo hydrostatická. Součástí hydraulických převodovek jsou často mechanické převody. Mimo kolových podvozků se ve stavbě MPS používají také např. podvozky pásové nebo kráčivé. S ohledem na rozsah a na zaměření praktické části práce se však zaměřuji pouze na popis směrového řízení kolových strojů, podrobněji pak na řízení kloubového podvozku.

V následující části se věnuji popisu konstrukce a funkce hydrostatických převodníků, tedy hydrogenerátorů a hydromotorů. Pro pohon pojezdu strojů se používají rotační pístové převodníky. V dalších systémech stroje pak např. zubová čerpadla nebo lineární pístové hydromotory. Rotační pístové převodníky lze podle konstrukce rozdělit na radiální a axiální, axiální dále pak na převodníky s nakloněnou deskou nebo blokem. Hydrogenerátor je zpravidla axiální konstrukce s nakloněnou deskou. Hydromotory se používají radiální i axiální, při použití axiálních je obvykle vhodnější konstrukce s nakloněným blokem. Dále uvádím možná uspořádání hydrostatických převodníků pro použití k pojezdu mobilních strojů. Konceptů hydrostatických převodů pro pohon strojů je celá řada a tato práce je popisuje vybrané základní varianty. Tedy hydromechanická převodová ústrojí s dělením a bez dělení toku výkonu a některé koncepce převodových ústrojí s hydromotory v kolech stroje.

V praktické části jsem vypracoval návrh hydrostatického převodového ústrojí pro čelní kolový lopatový nakladač s kloubovým rámem. S ohledem na cíl a rozsah práce se nachází v návrhu pohonu celá řada zjednodušujících předpokladů a některé nedílné součásti pohonu nejsou zpracovány vůbec. Patří mezi ně zjednodušení odhadu potřebné hnací síly na základě jízdních a pracovních odporů, odhadnutí velikosti tlakových ztrát v hydrostatickém obvodu a další. Dále chybí návrh příslušenství obvodu jako filtry, nádrž, chladič apod. Také nezohledňuji rozložení hmotnosti vozidla a z toho vyplývající podmínky stability a trakčních schopností jednotlivých kol. Výpočet tak slouží jako prvotní návrh hydrostatického převodu a jeho cílem v této práci je zejména ukázka použití konkrétního konceptu hydrostatického převodového ústrojí v pohonu pojezdu mobilního stroje a možnost použití rozdílných typů hydromotorů. Kompletní návrh pohonu nakladače by výše zmíněné náležitosti

měl obsahovat. Výpočet je vypracován s použitím hydromotorů přímo v kolech stroje, kdy dva neregulační hydromotory každé strany jsou v paralelním zapojení s jedním hydrogenerátorem. Jsou uvedeny dvě varianty použitých hydromotorů a to radiálních a axiálních s mechanickým reduktorem.

Obě vypočtené varianty lze porovnat podle kritérií uvedených výrobcí, jako jsou hmotnost, velikost, maximální rychlost, maximální tlak a jiné. Dále je porovnávám podle parametrů, které vykazují ve stejných pracovních bodech, tedy při stejné velikosti zátěže a rychlosti. Z uvedených kritérií nelze v tomto případě přiřknout jednoznačnou výhodu použití axiálních nebo radiálních motorů. Pro možnost lepšího vyhodnocení by bylo nutné znát další parametry, jako jsou pořizovací cena, náročnost na údržbu, provozní náklady, dynamické vlastnosti, životnost nebo hlučnost.

Seznam použité literatury

- [1] Bláha J., Brada K., *Hydraulické stroje*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství technické literatury, 1992, ISBN 80-03-00665-1.
- [2] Kučík P. *Hydraulický přenos energie: Mobilné pracovní stroje*. 1. vyd. Žilina: Žilinská univerzita, 2000, ISBN 80-710-0725-0.
- [3] Vlk F. *Dynamika motorových vozidel: jízdní odpory, hnací charakteristika, brzdění, odpružení, říditelnost, ovladatelnost, stabilita*. 1. vyd. Brno: Nakladatelství a vydavatelství Vlk, 2000, ISBN 80-238-5273-6.
- [4] Koreisova G., Koreis J.: *Mobilní pracovní stroje s řízenou distribucí výkonu*, Scientific papers of the University of Pardubice, 2004.
- [5] Jeřábek K., Helebrant F., Jurman J., Voštová V. *Stroje pro zemní práce: Silniční stroje*. Ostrava: VŠB - Technická univerzita Ostrava, 1995. ISBN 80-7078-389-3.
- [6] Pavlok B., Hrušík L., Bova M., *Hydraulická zařízení strojů: učební text*, Ostrava: VŠB - Technická univerzita Ostrava, 2007.
- [7] Cerha J.: *Hydraulické a pneumatické mechanismy I*, vydavatel Technická univerzita v Liberci, Liberec, 2010.
- [8] Vlk F. *Převody motorových vozidel*. Brno: Nakladatelství a vydavatelství Vlk, 2006, ISBN 80-239-6463-1.
- [9] Vickers. *Axial Piston Pumps* [online]. [cit. 2015-05-10]. Dostupné z: http://www.devcoorp.com/american/vickers_b.pdf
- [10] *Wheel loader, side view* [online]. [cit. 2015-05-10]. Dostupné z: <https://patentimages.storage.googleapis.com/USD590846S1/USD0590846-20090421-D00000.png>
- [11] Bosch Rexroth. *MCR-A motor* [online]. [cit. 2015-05-10]. Dostupné z: https://md.boschrexroth.com/modules/BRMV2PDFDownload-internet.dll/re15195_2017-02.pdf?db=brmv2&lvid=1200259&mvid=12775&clid=20&sid=BFA4DD1863CAE3775841FB1E48D58D8F.borex-tc&sch=M&id=12775,20,1200259.pdf
- [12] Hydrodynamic Transmission [online]. [cit. 2015-05-10]. Dostupné z: http://arcc.ebscohost.com/ebsco_static/repair-tips/chiltonimages/8000/8852kg02L.jpg

- [13] Bosch Rexroth *Motors* [online]. [cit. 2015-05-10]. Dostupné z: <https://www.boschrexroth.com/ics/cat/?language=en&id=&cat=Mobile-Hydraulics-Catalog&m=XC&u=si&o=Desktop&p=g261597>
- [14] [online]. [cit. 2015-05-10]. Dostupné z: http://bagry.cz/cze/clanky/technika/z_traktoru_do_nakladacu_jak_funguje_plynula_prevodovka_cvt_vario
- [15] Kubota. *Diesel engine V3800* [online]. [cit. 2015-05-10]. Dostupné z: http://www.kubotaengine.com/assets/documents/Brochures-Engines%20Tier%204/2016%20June/V3/V3800_CRTE4B_TIE4B.pdf
- [16] Bosch Rexroth. *MCR-F motor* [online]. [cit. 2015-05-10]. Dostupné z: <https://www.boschrexroth.com/ics/cat/?language=en&id=&cat=Mobile-Hydraulics-Catalog&m=XC&u=si&o=Desktop&p=g261584,g261597,g261603,p662729>
- [17] Bosch Rexroth. *A4VG s32 motor* [online]. [cit. 2015-05-10]. Dostupné z: https://www.boschrexroth.com/various/utilities/mediadirectory/index.jsp?search_query=93240&search_action=submit&language=en-GB&/media/93240=&publication=NET&MEDIA_TYPE=Data%20Sheet
- [18] Caterpillar. *An introduction to hydro-mechanical transmissions* [online]. [cit. 2015-05-10]. Dostupné z: http://fluidpowerjournal.com/wp-content/uploads/2012/12/12_eehpc-28-nov.pdf
- [19] Bonfiglioli *wheel drives* [online]. [cit. 2015-05-10]. Dostupné z: https://www.bonfiglioli.it/media/products/attachments/600_series_r3.pdf

Seznam použitých zkratk a symbolů

Zkratky

MPS – mobilní pracovní stroje
PJ – pohonná jednotka
HM - hydromotor
HG - hydrogenerátor
OTT – ove the track tyre
ERJ – elektronická řídicí jednotka
UD – uzávěrka diferenciálů

Symboly veličin

Δp_{HG} [MPa]	tlakový spád na hydrogenerátoru
Δp_{HM} [MPa]	tlakový spád na hydromotoru
Δp_z [MPa]	předpokládané tlakové ztráty v obvodu
$\sin \gamma_{max}$ [°]	maximální úhel sklonu bloku
$\sin \gamma$ [°]	úhel sklonu bloku
η_{HM} [–]	celková účinnost hydromotoru
η_c [–]	celková účinnost
F_{hmin} [N]	minimální hnací síla
F_A [N]	adhezní síla
F_{A11} [N]	adhezní síla na levém předním kole
F_{A12} [N]	adhezní síla na pravém předním kole
F_{Amin} [N]	nejmenší adhezní síla
F_H [N]	hnací síla
F_{H1max} [N.m]	maximální hnací síla stroje v pracovním režimu
F_{H1maxv} [$m \cdot s^{-1}$]	hnací síla při maximální rychlosti
F_{H2max} [N.m]	maximální hnací síla stroje v jízdním režimu
F_{H2maxv} [$m \cdot s^{-1}$]	hnací síla při maximální rychlosti
F_{Hmax} [N]	maximální hnací síla
F_N [N]	normálová síla
F_Z [N]	zatěžovací síla
F_{tmax} [N]	maximální trakční síla
G_{11} [N]	tíhová síla připadající na levé přední kolo
G_{12} [N]	tíhová síla připadající na pravé přední kolo
M_{11} [N.m]	moment na levém předním hydromotoru
M_{12} [N.m]	moment na pravém předním hydromotoru
M_{hmin} [N.m]	potřebný hnací moment
M_H [N.m]	hnací moment
M_{H1max} [N.m]	maximální hnací moment stroje v pracovním režimu
M_{H2max} [N.m]	maximální hnací moment stroje v jízdním režimu
M_{HG} [N.m]	moment hydrogenerátoru
M_{HM} [N.m]	moment hydromotoru

M_{Hmax} [N.m]	maximální hnací moment
M_o [N.m]	moment valivého odporu
O_c [N]	celkový jízdní odpor
O_s [N]	odpor stoupání
O_v [N]	odpor valení
O_z [N]	odpor zrychlení
P_{hHG} [W]	hydraulický výkon hydrogenerátoru
P_{hHM} [W]	hydraulický příkon hydromotoru
P_{PJprac} [W]	výkon PJ v pracovních otáčkách
P_{mHG} [W]	mechanický příkon hydrogenerátoru
P_{mHM} [W]	mechanický výkon hydromotoru
$P_{přís}$ [W]	výkon PJ odebíraný příslušenstvím s řídicím ústrojím
P_{pojezd} [W]	výkon PJ využitelný pro pojezd
Q_0 [m ³ · s ⁻¹]	průtok hydrogenerátoru
Q_1 [m ³ · s ⁻¹]	teoretický průtok k přední nápravě
Q_{11} [m ³ · s ⁻¹]	teoretický průtok k levému přednímu hydromotoru
Q_{12} [m ³ · s ⁻¹]	teoretický průtok k pravému přednímu hydromotoru
Q_2 [m ³ · s ⁻¹]	teoretický průtok k zadní nápravě
Q_{21} [m ³ · s ⁻¹]	teoretický průtok k levému zadnímu hydromotoru
Q_{22} [m ³ · s ⁻¹]	teoretický průtok k pravému zadnímu hydromotoru
Q_{HG} [m ³ · s ⁻¹]	průtok hydrogenerátorem
Q_{HM} [m ³ · s ⁻¹]	průtok hydromotorem
Q_{pHM} [dm ³ · min ⁻¹]	potřebný průtok hydromotorem
R_s [m]	poloměr zatáčení
V_{HGmax} [m ³]	nejvyšší geometrický objem hydrogenerátoru
V_{HGmin} [cm ³ /ot]	výpočtový geometrický objem hydrogenerátoru
V_{HM} [m ³]	geometrický objem hydromotoru
V_{HMmin} [cm ³ /ot]	potřebný geometrický objem jednoho hydromotoru
V_{omin} [m ³ /ot]	minimální geometrický objem hydromotorů
f_k [-]	koeficient valení
i_c [-]	celkový počet hydromotorů
i_{r1} [-]	vyšší převodový poměr reduktoru
i_{r2} [-]	nižší převodový poměr reduktoru
i_s [-]	počet hydromotorů jedné strany
m_{red} [kg]	redukovaná výpočtová hmotnost
n_0 [min ⁻¹]	otáčky hydrogenerátoru
n_{11} [min ⁻¹]	otáčky levého předního kola
n_{12} [min ⁻¹]	otáčky pravého předního kola
n_{21} [min ⁻¹]	otáčky levého zadního kola
n_{22} [min ⁻¹]	otáčky pravého zadního kola
n_{HG} [-]	otáčky hydrogenerátoru
n_{HM} [min ⁻¹]	otáčky hydromotoru
n_{HM1} [min ⁻¹]	maximální otáčky HM v jízdním režimu
n_{HM1} [min ⁻¹]	maximální otáčky HM v pracovním režimu
n_{HMmax} [min ⁻¹]	teoretické otáčky hydromotoru při maximální rychlosti
n_p [min ⁻¹]	otáčky kola při jízdě v přímém směru

o_{dyn} [m]	odvalený obvod pneumatiky
p_1 [MPa]	tlak v levé větvi
p_2 [MPa]	tlak v pravé větvi
p_{HG} [MPa]	tlakový spád hydrogenerátoru
p_{min} [MPa]	nejmenší tlak hydromotoru
r_K [m]	efektivní poloměr kola
r_{stat} [m]	statický poloměr pneumatiky
v_P [$m \cdot s^{-1}$]	obvodová rychlost kola při jízdě v přímém směru
v_{jizd} [km/h]	rychlost stroje v jízdním režimu
v_{max} [km/h]	nejvyšší požadovaná rychlost nakladače
v_{maxF1} [$m \cdot s^{-1}$]	nejvyšší rychlost při maximální hnací síle
v_{maxF2} [$m \cdot s^{-1}$]	nejvyšší rychlost při maximální hnací síle
v_{prac} [km/h]	rychlost stroje v pracovním režimu
β_1 [-]	regulační parametr hydrogenerátoru pravé větve
β_{10} [-]	regulační parametr hydrogenerátoru levé strany při jízdě přímo
β_2 [-]	regulační parametr hydrogenerátoru levé větve
β_{20} [-]	regulační parametr hydrogenerátoru pravé strany při jízdě přímo
β_{HG} [-]	regulační parametr hydrogenerátoru
η_{HG} [-]	celková účinnost hydrogenerátoru
η_{celk} [-]	celková účinnost obvodu
η_{mhHG} [-]	hydraulicko-mechanická účinnost hydrogenerátoru
η_{mhHM} [-]	hydraulicko-mechanická účinnost hydromotoru
η_{obv} [-]	účinnost hydraulického obvodu
η_r [-]	účinnost mechanického reduktoru
η_{vHG} [-]	objemová účinnost hydrogenerátoru
η_{vHM} [-]	objemová účinnost hydromotoru
ψ_{11} [-]	součinitel adheze na levém předním kole
ψ_{12} [-]	součinitel adheze na pravém předním kole
ω_{HG} [$rad \cdot s^{-1}$]	úhlová rychlost hydrogenerátoru
ω_{HM} [$rad \cdot s^{-1}$]	úhlová rychlost hydromotoru
ω_P [$rad \cdot s^{-1}$]	úhlová rychlost kola při jízdě v přímém směru
ΔQ [$m^3 \cdot s^{-1}$]	diference průtoku
Δn [min^{-1}]	diference otáček
Δp [MPa]	tlakový spád
$\Delta \beta$ [-]	diference regulačního parametru
G [N]	tíhová síla
H [m]	převýšení
L [m]	horizontální vzdálenost
M [$N \cdot m$]	moment
P [W]	výkon
Q [$m^3 \cdot s^{-1}$]	průtok
V [m^3]	geometrický objem
a [$m \cdot s^{-2}$]	zrychlení
e [m]	rameno valivého odporu
g [$m \cdot s^{-2}$]	gravitační zrychlení
m [kg]	hmotnost

$n [min^{-1}]$	otáčky
$p [MPa]$	tlak
$s [-]$	stoupání
$tg \gamma [^{\circ}]$	úhel sklonu desky
$tg \gamma_{max} [^{\circ}]$	maximální úhel sklonu desky
$\mu [-]$	součinitel přilnavosti
$\varphi [^{\circ}]$	úhel stoupání
$\psi [-]$	součinitel adheze
$\omega [rad \cdot s^{-1}]$	úhlová rychlost